

Data przesłania artykułu: 30 IX 2023

Data przyjęcia artykułu do druku: 21 XI 2023

DOI: <https://doi.org/10.12775/AKZ.2023.004>

TOMASZ CZARNOTA

(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

ZASADA ARCHIWALNEJ REPREZENTACJI PODSTAWOWYCH ORGANIZACJI PARTYJNYCH (POP) PZPR – ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE I REALIZACJA PRAKTYCZNA ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Słowa kluczowe

kształtowanie narastającego zasobu archiwalnego, selekcja twórców zespołów, podstawowe organizacje partyjne, archiwa Komitetów Wojewódzkich PZPR, Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie

Keywords

formation of the growing archival holdings, selection of fonds creators, basic party organizations, archives of provincial committees of the Polish United Workers' Party, Archive of the Provincial Committee of the Polish United Workers' Party in Lublin

Tomasz Czarnota, doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Katedrze Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Instytutu Historii UMCS w Lublinie, członek Towarzystwa Nauki i Kultury LIBRA oraz Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, a także członek Grupy Konsultacyjnej ds. Wzmacniania Trwałości Zbiorów Społecznych przy Centrum Archiwistyki Społecznej. Autor m.in. monografii *„To zawsze zostanie dla potomności...”*: Archiwalia w kręgu myśli i prac Jerzego Giedroycia (Lublin 2010), oraz artykułów z zakresu historii XX w. i archiwistyki, a także artykułów i ekspertyz, dotyczących współczesnych archiwów społecznych. E-mail: tomasz.czarnota@mail.umcs.pl
ORCID ID: 0000-0001-7702-9053

Streszczenie

Zasada reprezentacji POP (organizacji skupiających członków PZPR pracujących w określonych zakładach lub zamieszkujących na danym terenie) była rozwiązaniem przyjętym na początku lat 60. w archiwach Komitetów Wojewódzkich PZPR, wiążącym się z kształtowaniem narastającego zasobu archiwalnego partii. Wprowadzenie jej w życie miało na celu przyspieszenie opracowywania jej akt i włączenie ich do obiegu naukowego, a także zachowanie akt najbardziej wartościowych informacyjnie i wyeliminowanie tych o niskiej wartości, które ponadto, stanowiąc dokumentację masową, mogły szybko stać się źródłem problemów z powierzchnią magazynową w archiwach. Jej istotą było wyselekcjonowanie takich POP, które – z uwagi na ulokowanie w zakładach pracy odzwierciedlających specyfikę warunków społeczno-gospodarczych itd. danego terenu – w swojej dokumentacji utrwały informacje dla niego nader charakterystyczne. W drugiej połowie lat 80. było ich ponad 7 tys. w całym kraju. Zasadę reprezentacji POP wprowadzono między innymi w województwie lubelskim. Przez *circa* dekadę jej podtrzymywanie przebiegało dość sprawnie, ale od drugiej połowy lat 70. system zaczął objawiać dysfunkcje, tj. nieaktualizowanie wykazu reprezentatywnych POP odpowiednio do zachodzących zmian (np. ogólnej liczebności POP w województwie), opóźnieniach i niewywiązywaniu się z przekazywania akt do Archiwum KW PZPR w Lublinie. W rezultacie w latach 80. były tam akta tylko 69 reprezentatywnych POP, a powinny trafić przynajmniej 250, spośród których faktycznie wytypowanych było tylko 146. Akta reprezentatywnych POP początkowo stanowiły grupę zespołów w zasobie Archiwum, a w 1987 r. wskutek odgórnej decyzji włączono je do zespołów komitetów gminnych, miejsko-gminnych i miejskich. Przez brak należytej staranności do tegoż Archiwum ostatecznie wcale nie dotarły akta wielu tych POP, zwłaszcza z drugiej połowy lat 80.

Summary

The principle of archival representation of the basic party organizations (BPOs) of the Polish United Workers' Party – theoretical framework and practical implementation with particular reference to the Lublin province

The principle of representation of the basic party organizations (BPOs, organizations of the Polish United Workers' Party (PUWP) members working in specific enterprises or residing in a particular area) was a solution adopted in the early 1960s in the archives of the PUWP Provincial Committees, associated with the formation of the party's growing archival holdings. Its implementation was aimed at speeding up the processing of its files and introducing them into scholarly circulation, as well as preserving the files that were most valuable in terms of information and eliminating those of low value, which, moreover, being mass documentation, could quickly become a source of storage space problems in archives. The essence of it was to select such BPOs, which, because they were located in workplaces reflecting the peculiarities of the socio-economic conditions, etc. of a given area, recorded in their documentation information that was overly characteristic of that area. In the second half of the 1980s, there were more than 7,000 of them across the country. The principle of BPOs representation was introduced in the Lublin province, among others. For *circa* a decade its maintenance was quite smooth, but from the 2nd half of the 1970s the system began to manifest dysfunctions, i.e. the failure to update the list of representative BPOs in accordance with the changes taking place (e.g. the

total number of BPOs in the province), delays and failure to fulfill the obligation to transfer files to the Archives of the Province Committee of the Polish United Workers' Party in Lublin. As a result, in the 1980s the Archives of the Province Committee stored the files of only 69 representative BPOs, instead of about 250 that should have been transferred there, of which only 146 were actually selected. The files of representative BPOs, initially a group of fonds in the Archive's holdings, were included in the fonds of borough, municipal, and city committees in 1987 as a result of a top-down decision. Through a lack of due diligence, the Archives eventually did not receive the files of many of these BPOs at all, especially from the second half of the 1980s.

Kontekst wprowadzenia zasady reprezentacji POP

W niniejszym artykule przedstawiono jedną z metod¹ kształtowania zasobu archiwalnego PZPR, odnoszącą się do gromadzenia akt wytwarzanych przez ogniwa znajdujące się na najniższym szczeblu jej struktury organizacyjnej i dlatego najliczniejsze, czyli podstawowe organizacje partyjne (POP). Powinny one działać wszędzie tam, gdzie pracowała bądź mieszkała określona grupa członków i kandydatów owej partii². POP w założeniu miała stanowić „zasadnicze ogniwo struktury partii, tworzone na zasadzie produkcyjno-terytorialnej, a z czasem również branżowej, jako odmiana więzi produkcyjnej³. Jej krótką charakterystykę można uzupełnić także o opinię, zgodnie z którą „POP odpowiadały za bezpośredni nadzór nad społeczeństwem w postaci gęsto rozmieszczonych w nim ośrodków inwigilacji, które z jednej strony przekazywały informacje o sytuacji do władz wyższego stopnia, z drugiej stawały się komórkami wprowadzającymi w życie instrukcje płynące z góry. Zarówno

¹ W tym miejscu należą się Czytelnikowi artykułu objaśnienia terminologiczne. W jego tytule występują określenia „zasada” i „reprezentacji” POP, których – chociażby z racji posłużenia się nimi pierwotnie w partyjnej terminologii metodycznej – starałem się też konsekwentnie używać w jego dalszych fragmentach. Aczkolwiek faktem jest, że w tym kontekście archiwiści PZPR używali też innych wyrażań, takich jak „zasada reprezentatywności POP”, „metoda reprezentacji POP” itd. Gwoli zachowania konsekwencji terminologicznej zdecydowałem się nie „ulegać” tej dezynwolturze i używać głównego pojęcia w identycznej formie, o ile w grę nie wchodziło użycie cytatu.

² Np. na podstawie Statutów PZPR z 1964 r. i 1975 r. POP miały być tworzone za zgodą komitetów: powiatowego (1964 r.) lub gminnego, miejskiego lub dzielnicowego (1975 r.) wszędzie tam, gdzie było co najmniej 5 członków partii. Zob. *Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej uchwalony przez IV Zjazd PZPR*, 107 oraz *Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej ze zmianami i uzupełnieniami uchwalonymi przez VII Zjazd PZPR w grudniu 1975 r.*, 97.

³ Magier, „Podstawowe organizacje partyjne”, 786.

polityczne, jak również ideologiczne oraz [...] gospodarcze”⁴. Zagadnieniu reprezentacji POP nie poświęcono dotychczas szczególnej uwagi w literaturze archiwistycznej, za wyjątkiem drobnych wzmianek, jakie dość dawno temu dedykowali mu autorzy z archiwalnego środowiska partii, uwzględnionych w aparacie naukowym tegoż opracowania. Współczesnych studiów nad kształtowaniem i specyfiką struktury zasobu archiwów PZPR nie ma zbyt wiele. Pomijając raczej „suche” opisy zasobów niegdysiejszych Archiwów Komitetów Wojewódzkich (AKW) PZPR, uwzględniające zespoły aktowe POP PZPR (np. znajdujące się obecnie w Archiwum Państwowym w Szczecinie⁵), do tej kategorii autor zaliczyłby na przykład artykuł Dariusza Magiera o zasadzie zespołowości i własny artykuł poświęcony tzw. aktom obcym w ich zasobach, w których to artykułach są notabene wzmiankowane – podobnie jak w opracowaniu Magiera o roli POP w systemie biurokratycznym PZPR⁶ – zagadnienia związane z miejscem akt POP w strukturze zasobu partyjnych archiwów⁷. Dla opracowania problematyki zawartej w niniejszym artykule wykorzystano rozwiązania właściwe metodom historycznej (opartej na analizie materiałów źródłowych) i historyczno-systemowej (służącej odtwarzaniu procesów archiwotwórczych w starszych zespołach archiwalnych)⁸. Dzięki obranym metodom przedstawiono, w jakim kontekście doszło do sformułowania i wprowadzenia metody reprezentacji POP oraz jak ją stopniowo modyfikowano. Dla odzwierciedlenia większego stopnia szczegółowości, w jakim się to odbywało, zilustrowano to także na przykładzie realiów lubelskiej wojewódzkiej organizacji partyjnej. Zasada archiwalnej reprezentacji POP, oprócz uporządkowania jednej z ważniejszych sfer funkcjonowania sieci archiwalnej PZPR, miała także dopomóc w przygotowywaniu bazy źródłowej „zarówno dla historii partii, jak i dla historii rozwoju ekonomiki i stosunków społeczno-politycznych PRL”. Wskazano, że: „Baza źródłowa partii, zanim oddana zostanie do użytku historyków, wymaga selekcji i systematyzacji. Metody kształtowania zasobu archiwalnego PZPR, metody ograniczania ilości akt kwalifikowanych na wieczyste przechowywanie, zadecydują o ilości i jakości źródeł, jakie otrzymają badacze. Od zastosowania właściwych metod, a także od poziomu wiedzy

⁴ Ibid., 790–1.

⁵ Kaczanowska, Jabłoński, „Informacja o zasobie archiwum zakładowego”, 13, 21–2.

⁶ Magier, „Podstawowe organizacje partyjne”, 792–6.

⁷ Magier, „Genetyczne związki materiałów archiwalnych”, 117, 119–20; Czarnota, „Tak zwane akta obce”, 225, 228.

⁸ Cołbecka, „Metody badawcze w archiwistyce”, 32, 39.

obecnych archiwistów zależeć będzie wartość bazy źródłowej do badań nad PZPR”. W tym kontekście jednoznacznie nawiązano do masowości akt, zjawiska „związanego z obecną cywilizacją techniczną”, zmuszającego do intensywnego poszukiwania metod jej znacznego ograniczenia⁹.

Od kiedy konfrontowała się z nim partia rządząca? Refleksja nad tym przyszła nie później niż na przełomie lat 50. i 60. XX w. W 1961 r. podano, że pierwszy masowy napływ akt do składnic akt komitetów wojewódzkich (KW) PZPR zaczął się od zreorganizowania tych komórek w 1953 r. To oznaczałoby, że także problem masowości akt POP mógł zacząć być wyraźnie dostrzegany wkrótce potem¹⁰. I rzeczywiście, pierwsze przypadki „pilotażowego” zastosowania zasady reprezentacji POP miały miejsce jeszcze w latach 50., o czym mowa poniżej. Rozwiązania systemowe „pełzającego problemu” w skali ogólnokrajowej miały nadejść dopiero w kolejnej dekadzie. Dyskusje na temat problemu masowości akt zaczęły się częściej toczyć na początku lat 60. Wywołała je będąca konsekwencją akcesji akt PZPR do wojewódzkich składnic akt partyjnych¹¹ potrzeba ich archiwalnego opracowania. W listopadzie 1960 r. uczestnicy narady kierowników owych komórek w KW zwrócili uwagę na wyjątkowo dużą produkcję akt ogni PZPR, wśród których przeważały materiały POP. W celu ułatwienia i przyspieszenia procesu opracowywania zespołów PZPR wśród szeregu postulatów pojawił się wniosek przedstawiony prawdopodobnie przez Andrzeja Janowskiego, kierownika Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR (ZHP), dotyczący akt POP: „Zastosować metodę «reprezentacji» akt pewnej liczby POP – jak to już uczyniono w Krakowie – pozostałą masę akt zaś wybrakować”¹². W tym miejscu należy zwrócić uwagę na to, że przyczyną masowości akt nie było wytwarzanie ich przez POP w ogromnych liczbach, lecz to, że sami aktotwórcy, czyli POP, byli po prostu bardzo liczni. Jeśli chodzi o liczbę wytwarzanej przez nie dokumentacji znacznie częściej spotykany był wręcz ich deficyt, niekompletność. W normatywach kancelaryjnych opisywano niezbędne minimum dokumentów, jakie należało w toku działalności sporzą-

⁹ Kozłowska, „Niektóre problemy kształtowania bazy źródłowej”, 232.

¹⁰ „Ogólne informacje o wynikach i organizacji pracy terenowych Składnic Akt”, [maj 1961], Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-471: nlb.

¹¹ Na temat zmieniającej się organizacji oraz zadań składnic akt, a następnie archiwów KW PZPR zob. Czarnota, „Od archiwum do archiwum”.

¹² „Informacja o naradzie kierowników Składnic Akt KW PZPR z dni 29–30 XI 1960”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4287: 23.

dzać¹³, a w wykazach akt (od kiedy zaczęły się one pojawiać) akta POP miały (początkowo) w 100% kategorię A albo (pod koniec lat 80.) połowa z określonych rodzajów akt, które powinny one wytwarzać, miała kategorię A (3 typy dokumentów) lub BE (1 typ dokumentu), czyli oscylowało to wokół niemałego odsetka 50%¹⁴.

W 1963 r. Józef Jakubowski, kierownik Działu Akt Polski Ludowej i Archiwów KW w ZHP, dokonując wprowadzenia do problematyki otwieranej właśnie narady kierowników AKW PZPR, stwierdził, że podjęcie decyzji między innymi w sprawie wyżej wymienionej zasady „będzie pierwszym etapem w ukształtowaniu się właściwego profilu archiwów KW, uwolni archiwa od akt wręcz zbędnych czy mniej wartościowych oraz rozwiąże przynajmniej częściowo trudną kwestię miejsca”¹⁵. Z owym „właściwym profilem archiwów” wiązało się także położenie większego nacisku na wspomaganie przez nie badań naukowych, z których progresem wiązało się udostępnianie badaczom archiwaliów w stanie opracowanym. Działania na tym polu wymagały między innymi tworzenia adekwatnych wskazówek metodycznych.

Pierwsza wersja zasady reprezentacji POP z Instrukcji opracowania akt PZPR z 1962 r. i prace nad jej udoskonaleniem

Jedną z nich była „Instrukcja w sprawie archiwalnego opracowania akt Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Archiwach Komitetów Wojewódzkich

¹³ Np. w jedynej powszechnie obowiązującej quasi-instrukcji kancelaryjnej dla ogółu ogniw PZPR z grudnia 1982 r. zapisano, że POP mają sporządzać protokoły (zebrań sprawozdawczo-wyborczych, konferencji delegatów, zebrań sprawozdawczych, egzektyw POP oraz zebrań POP i Oddziałowych Organizacji Partyjnych (OOP). Zob. „Instrukcja Sekretariatu KC PZPR w sprawie dokumentacji partyjnej w komitetach i organizacjach PZPR”, grudzień 1982, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4174: 7.

¹⁴ „Strukturalno-rzeczowy wykaz akt PZPR – załącznik do Instrukcji Sekretariatu KC PZPR w sprawie dokumentacji partyjnej w komitetach i organizacjach PZPR”, grudzień 1982, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4174: 16; „Wykaz akt Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie instancji pierwszego stopnia ROPP, KZ i POP wraz z kwalifikacją archiwalną, luty 1988 – załącznik do Instrukcji Sekretariatu KC PZPR w sprawie dokumentacji partyjnej w komitetach i organizacjach PZPR”, grudzień 1982, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4174: 42.

¹⁵ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 21–22 X 1963”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-471: nlb.

PZPR (Projekt)” z maja 1962 r. W Instrukcji tej znalazł się następujący ustęp: „W odniesieniu do akt Podstawowych Organizacji Partyjnych [jak w oryginale – T.C.] należy przyjąć zasadę reprezentacji [jak w oryginale – T. C.]. W tym celu należy wytypować z poszczególnymi K[omitetami] P[owiatowymi] grupę Podstawowych Organizacji Partyjnych (od 10 do 20) najbardziej reprezentacyjną dla danego powiatu i dającą przekrój wszystkich POP. Po ustaleniu zobowiązać instruktorów ewidencji w komitetach powiatowych, aby cała dokumentacja wytypowanych Podstawowych Organizacji Partyjnych wpływała do KP, a następnie do Archiwum. Akta pozostałych POP winny pozostać w KP dotąd, dokąd będą posiadały znaczenie praktyczne, a następnie ulec zniszczeniu za wyjątkiem protokołów z zebrań sprawozdawczo-wyborczych POP, które również winny być przekazane do Archiwum. W odniesieniu do akt [POP] PZPR, które wpłynęły do Archiwum przed wprowadzeniem zasady reprezentacji, należy w procesie porządkowania pozostawić do stałego przechowania akta tych podstawowych organizacji partyjnych, które zostały wytypowane obecnie [jak w oryginale – T. C.]. Jeżeli w praktyce okaże się to niemożliwe (np. wytypowana POP wówczas już nie istniała lub nie zachowały się jej żadne akta), należy przechować akta innych, podobnych podstawowych organizacji partyjnych, których dokumentacja jest stosunkowo pełna”¹⁶. W tym fragmencie projektu Instrukcji zasada reprezentacji POP została po raz pierwszy formalnie wyrażona i opisana.

Kwestie wiążące się z zasadą reprezentacji POP pojawiły się na naradzie kierowników AKW już w czerwcu 1962 r. W związku z punktem programu narady, jakim było omówienie owego projektu Instrukcji, wystąpiła Zofia Czuchajowa z krakowskiego AKW, referując „Informację o stosowaniu zasady reprezentacji w odniesieniu do akt POP w zespołach PZPR” w owym archiwum¹⁷. Referat, jak i obecność w programie narady zagadnienia „reprezentacji POP” w AKW były uzasadnione tym, że w projekcie wspomnianej Instrukcji problem ten miał być „postawiony” połowicznie, co z kolei było „odbiciem dwu stanowisk w odniesieniu do tego zagadnienia wśród jej [tj. Instrukcji – T.C.]

¹⁶ „Instrukcja w sprawie archiwalnego opracowania akt Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Archiwach Komitetów Wojewódzkich PZPR. Projekt”, maj 1962, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4287: 80–1.

¹⁷ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 12–13 VI 1962, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-471: nlb.

autorów”. Jedno przewidywało przyjęcie reprezentacji POP według powiatów w proporcji „przeciętnie” od 10 do 20 POP (uznanych za reprezentatywne) na powiat, drugie natomiast przewidywało zachowanie obok akt POP reprezentatywnych także protokołów z zebrań sprawozdawczo-wyborczych ogółu POP. Organizatorzy narady oczekiwali, że przyniesie ona wypracowanie jednego „słusznego” modelu opracowania akt POP¹⁸.

Tak wyraźne powiązanie akt POP z aktami Komitetów Powiatowych (KP) wynikało z wytycznych wprowadzonych przez partyjne archiwa, zgodnie z którymi dokumenty wytwarzane w toku działalności POP miały być po upływie czasu określonego przez KP uporządkowane i „przekazane ewidencji KP”¹⁹. Stamtąd zaś miały – wraz z registraturami KP – trafiać do AKW. Warto zaznaczyć, że dotychczas nie przewidywano żadnej selekcji akt ani aktotwórców, co jednoznacznie zapisano w tychże wytycznych, cytując: „Akta każdej organizacji partyjnej stanowią cenny materiał historyczny, dotyczący danej organizacji partyjnej, jak również instancji nadrzędnych i całej partii. [...] Ważnym jest, by każdy dokument odzwierciedlał w pełni treść zebrania, narady, spotkania”²⁰.

Swoje wystąpienie referentka zaczęła od oznajmienia, że AKW w Krakowie wprowadziło zasadę reprezentacji akt POP przed pięcioma laty, w 1957 r. Powodem po temu było przystąpienie do opracowywania akt KP PZPR z lat 1949–1952, będących w stanie całkowitego rozsypu. Podczas alfabetyczno-chronologicznej segregacji masowych akt POP, których na każdy z powiatów województwa krakowskiego przypadało od 300 do 400, zorientowano się, że w przytłaczającej większości stanowiły one „materiał szczątkowy, nie dający pełnego obrazu pracy POP i opracowanie go nie przyniesie pożądanego efektu dla przyszłych badaczy pracy politycznej, jaką prowadziła Polska Zjednoczona Partia Robotnicza”²¹. Czyli w skrócie: przeciwko zachowaniu i dalszym czynnościom z zakresu archiwalnego opracowania ogółu akt POP przemawiały idące w parze: ich ogromna masowość i nikła (jako całości) wartość informacyjna.

¹⁸ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 12–13 VI 1962”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 12.

¹⁹ „Wytyczne [AKW PZPR] w sprawie tworzenia dokumentów i akt partyjnych w POP oraz ich przechowywania i przekazywania do KP”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4181: 3.

²⁰ Ibid., 1.

²¹ „Informacja tow.[arzyszek] Czuchajowej o zastosowaniu [zasady] reprezentacji w odniesieniu do akt POP w Archiwum KW w Krakowie”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 20.

W związku z powyższym zdecydowano się zastosować wobec nich metody selekcji archiwalnej, przede wszystkim selekcji aktotwórców i może częściowo akt – współcześnie powiązano by je z kryteriami selekcji, takimi jak: wartość informacyjna, stopień (kompletność) zachowania materiałów i znaczenie twórcy²². W wyniku zastosowania selekcji liczba POP (jak należy sądzić – przypadająca na każdy powiat) została zredukowana do 8–9. Ponadto, dzięki możliwości analizy i porównania akt poszczególnych POP, tworzących grupy powstałe w wyniku ich funkcjonowania w środowiskach, takich jak przemysł kluczowy i terenowy, handel uspołeczniony, instytucje państwowe, administracja samorządowa, szkoły i placówki kulturalne oraz wieś, porządkujący doszli do przekonania, że dałoby się uzyskać „właściwy pełny obraz struktury gospodarczo-społecznej na powiecie” dzięki zachowaniu jedynie kilku kompletnych akt POP z poszczególnych środowisk, a poza tym można by dzięki temu odciążyć AKW zarówno „pod względem czasochłonnej pracy, jak i zajmowanego miejsca na półkach”²³. Kolejnym krokiem wykonanym przez archiwum było przedstawienie sekretarzom ogółu KP – w czym musiała uczestniczyć, dając swą aprobatę, nadrzędna wobec nich instancja wojewódzka, zapewne Egzekutywa KW PZPR w Krakowie – propozycji wytypowania przez nich takich POP, „które by dawały przekrój typowy dla środowiska – dla ich powiatu. I tak nie narzucając niczego z góry, wytypowano nam po 10, 15, 17 POP, w zależności od wielkości powiatu i jego struktury gospodarczej. Znalazły się w tej reprezentacji POP z zakładów produkcyjnych, kopalń, hut, przemysłu terenowego, aparatu państwowego, samorządowego i ze wsi, całkowicie odzwierciedlając życie polityczne i gospodarcze na terenie powiatu”²⁴. W odczuciu protagonistów „reprezentacyjnego przedsięwzięcia” uzyskane efekty miały znamiona obiektywizmu – dostrzeżono, że wśród POP przedstawionych przez jeden z powiatów były zarówno „bardzo dobre, dobre [jak] i słabe”, a im zaś „właśnie o takie chodziło, żeby jak najwierniej zachować sytuację i wyniki pracy politycznej na powiecie, przyjmując zasadę, że Archiwum KW nie jest zbiornicą materiałów do kroniki dziejowej jakiegoś tam przysiółka czy gromady, tylko komórką kompletującą materiały niezbędne do opracowywania analiz pracy politycznej PZPR”²⁵. Skutkiem tych

²² Por. Robótka, Ryszewski, i Tomczak, *Archiwistyka*, 38–42.

²³ „Informacja tow.[arzystki] Czuchajowej o zastosowaniu [zasady] reprezentacji w odniesieniu do akt POP w Archiwum KW w Krakowie”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 20.

²⁴ *Ibid.*, 21.

²⁵ *Ibid.*, 21–2.

działań ze strony AKW PZPR było to, że od 1957 r. do jego zasobu przejmowano wyłącznie materiały POP figurujących w wykazach podpisanych przez I sekretarzy poszczególnych KP, zaś akta pozostałych KP, trafiające do KP, były tam zatrzymywane tylko „do chwili, aż przestaną być potrzebne”. Dodatkową wartością dodaną uregulowania tej sytuacji było doprowadzenie do tego, że trafiające do AKW protokoły wytypowanych POP znajdowały się w stanie uporządkowanym. Czuchajowa przy okazji nadmieniła, że protokoły niektórych POP trafiały i były tak przechowywane w archiwach własnych niektórych zakładów pracy. W przypadkach bardzo dużych zakładowych organizacji partyjnych, wyłaniających swoje komitety zakładowe (KZ), AKW przejmowało pełną dokumentację partyjną wytworzoną przez owe KZ oraz przez podstawowe i oddziałowe organizacje partyjne (OOP). Na kanwie przedstawionego problemu reprezentacji POP referentka podniosła inną kwestię, także dotyczącą zakresu gromadzenia dokumentów wytwarzanych przez POP oraz przez hierarchicznie wyższe ogniwa struktury organizacyjnej partii, aż po KW. Mianowicie to, że nagminnie albo wcale nie protokołowano posiedzeń różnych instancji, komisji itd., albo zwyczajnie nie dbano o wytworzoną dokumentację, która wskutek tego niszczała lub była gubiona²⁶. Wśród „oczywistych i niezaprzeczalnych zalet metody reprezentacji POP” referująca wymieniła to, że przy zredukowaniu ilościowym akt POP wpływających do KP, skąd przechodziły one do AKW, możliwe stało się ich uporządkowanie przez sekretarki KP, co uprzednio było niewykonalne z uwagi na szeroki zakres ich obowiązków. Kolejną zaletą miało być przygotowanie dla użytkowników AKW bardziej wartościowych informacyjnie materiałów POP. Z dotychczasowych obserwacji praktyk korzystania z akt POP wynikało, że użytkownicy nagminnie zamawiali akta tylko tych POP, które występowały w komplecie i zachowywały chronologiczną ciągłość, a w efekcie takiej manieri typowania materiałów spośród ogółu POP z terenu powiatu niechybnie dochodziłoby do pomijania przy tym akt POP typowych dla niego, a więc bardziej wartościowych dlatego tylko, że byłyby one niekompletne i pozbawione ciągłości. Lepszą jakością informacyjną akt reprezentatywnych POP zapewni także możliwość starannego nadzorowania przez AKW procesów ich wytwarzania – uprzednio w praktyce regularne pozyskiwanie od kilkuset POP należycie prowadzonej i kompletnej dokumentacji było niemożliwe (albowiem faktycznie było to uzależnione od konsekwentnego wywierania w tym zakresie wpływu na sekretarzy POP przez funkcjonariuszy KP). Lepszą jakością, głów-

²⁶ Ibid., 22.

nie od strony kompletności akt wytypowanych POP, dzięki dokładniejszemu nadzorowi dostrzeżono w AKW już w odniesieniu do akt z lat 1959–1960²⁷. W konkluzji Czuchajowa stwierdziła, że „reprezentacja POP jest słuszna, ponieważ w niczym nie uszczuplając zagadnienia zachowania obrazu politycznej pracy PZPR w różnych środowiskach i na różnych etapach budowy socjalizmu w Polsce – poprzez najniższe komórki, jakimi są Podstawowe Organizacje Partyjne – zachowuje wystarczający przekrój typowy dla danego powiatu – ma tę zaletę, że stanowi materiał kompletny i ciągły”, według referentki nieodzowny dla przyszłych analiz naukowych²⁸.

W dyskusji po wysłuchaniu referentki z krakowskiego AKW zebrani wysunęli szereg wątpliwości w związku z zaproponowanym mechanizmem reprezentacji, niedającym według nich pełnej gwarancji, że dokonano właściwego wyboru organizacji partyjnych, co w rezultacie mogło skutkować pominięciem szeregu istotnych źródeł obrazujących pracę partyjną. Dyskutanci zgodnie stwierdzili, że brakowanie akt „niereprezentatywnych” POP powinno być przeprowadzane w AKW po gruntownym rozpoznaniu owej dokumentacji, a nie w terenie, czyli w KP, które nierzadko miewają zaległości w bieżącym porządkowaniu własnych registratur²⁹. Kwestionowano możliwość wprowadzenia zasady reprezentacji w wielkomiejskich, uprzemysłowionych ośrodkach, w tym w Warszawie i Łodzi (z uwagi na „dużą specyfikę” tamtejszych POP – dlatego słuszniej byłoby, zamiast zastosowania reprezentacji, „najwyżej zrezygnować z akt kilkudziesięciu POP” przy zaostreniu kryteriów ich brakowania i przechowywania), jak również – z drugiej strony – w wiejskich POP (powątpiewano w możliwość ustalenia tego, które z gromad będą przedmiotem zainteresowania historyków)³⁰. W większości optowano za rozwiązaniem, wedle którego wprowadzenie zasady reprezentacji powinno być poprzedzone intensywnymi działaniami w zakresie doprowadzenia do prawidłowej pracy kancelarii partyjnych i dokładnego dokumentowania pracy ogniw PZPR³¹. Jakkolwiek w konkluzji większość dyskutantów – pomimo zgłaszanych wątpliwości (np. co do tego, czy wytypowania reprezentatywnych POP dokonywać w terenie, „przed bramami archiwów”, czy też już w nich, po ściągnięciu

²⁷ Ibid., 22–23.

²⁸ Ibid., 24.

²⁹ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 12–13 VI 1962”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 13.

³⁰ Ibid., 13–14.

³¹ Ibid., 14.

tam „wszystkich akt”) wypowiedziała się za przyjęciem owej metody do realizacji³².

Ostatnie zdanie w tej materii należało do kierownictwa ZHP. Na początku października 1962 r. wicedyrektor ZHP Janusz Durko wysłał do wszystkich kierowników AKW pismo z informacją, że dostarczony im przed kilkoma miesiącami projekt instrukcji w sprawie opracowywania akt PZPR ma charakter obowiązującego normatywu, z zastrzeżeniem fragmentu dotyczącego zasady reprezentacji POP. Jak wyjaśnił: „Zgodnie z propozycjami towarzyszy wysuniętymi na naradzie [kierowników AKW – T.C.], zasada reprezentacji POP zostanie wprowadzona w latach następnych, po dokonaniu badań i obserwacji dotyczących tego zagadnienia”³³.

Wizytujący jesienią 1962 r. składnice akt (ściśle rzecz biorąc, wówczas miały one już status archiwów³⁴) KW, w tym też lubelską, stwierdzili, że obowiązująca Instrukcja w sprawie archiwalnego opracowania akt PZPR z maja 1962 r. nie precyzuje dostatecznie jasno, jakiego rodzaju dokumenty i z jakich POP miały podlegać przekazywaniu do nich. Część POP w ogóle nie przekazywała swych akt do KP bądź do komitetów miejskich (KM) lub komitetów dzielnicowych (KD). Wizytatorzy orzekli, że sprawę tę należałoby w najkrótszym czasie uregulować³⁵. Zdanie to – że owa instrukcja nie rozwiązywała zarówno problemu akt POP jak i akt KZ – podzielało kierownictwo Archiwum ZHP i dlatego uznano za konieczne przeprowadzenie nad tym zagadnieniem badań³⁶. Wedle informacji przekazanych jesienią 1963 r. przez Józefa Jakubowskiego czas, jaki upłynął od narady kierowników AKW w czerwcu 1962 r., zgodnie z przyjętym założeniem był właśnie „okresem obserwacji i badań”³⁷. Możliwe, że do pewnego opóźnienia rozwiązania problemu akt POP przyczyniło się także skonstatowanie nieuregulowanej i podobnie, jeśli nie bardziej, niepokojącej

³² Ibid., 16.

³³ „Pismo zastępcy dyrektora ZHP do kierowników AKW z 2 X 1962, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie”, 2/1354/0/XXII-514: nlb.

³⁴ Czarnota, „Od archiwum do archiwum”, 605.

³⁵ „Notatka informacyjna nr 2/35 Centralnej Komisji Rewizyjnej PZPR ze stycznia 1963 r. dotycząca kontroli archiwalnego opracowania i przechowywania dokumentów w wojewódzkiej Składnicy Akt”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 45.

³⁶ „Informacja o naradzie w Oddziale Archiwów Terenowych ZHP w dniu 5 VI 1963”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 51.

³⁷ „Informacja z narady kierowników AKW w dniu 21–22 X 1963”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-471: nlb.

sytuacji związanej z aktami KZ w zakładach pracy, spośród których wiele na skutek braku nadzoru oraz zaprzestania ich przejmowania i zabezpieczania przez KP i KD (od 1957 r.) w ogóle nie trafiało do AKW i ulegało zniszczeniu³⁸.

W październiku 1963 r. na naradzie kierowników AKW dyskutowano nad kształtowaniem zasobu archiwów KW, między innymi wracając do budzącej wiele kontrowersji sprawy brakowania akt POP. W tym kontekście podkreślono, że spośród kilku koncepcji ograniczania liczby akt POP w zasobach AKW najbardziej przekonująca wydaje się zasada reprezentacji ich akt, która po raz kolejny stała się przedmiotem wymiany poglądów na tym forum. Wytyczne odnoszące się do sposobu jej urzeczywistnienia nadal stanowiły zapisy z Instrukcji dotyczącej opracowania akt PZPR z maja 1962 r. Prowadzący dyskusję Jakubowski podał do wiadomości, że dokładnie w czasie jej trwania w kraju istniało ogółem 63 771 POP. Zastosowanie zasady reprezentacji przewidującej wytypowanie od 10 do 20 POP na powiat skutkowałoby tym, że z tej ogromnej ilości do wszystkich AKW trafiłyby maksymalnie akta od 7500 POP. Wprowadzenie w życie zasady reprezentacji POP w jej obecnym brzmieniu zaowocowałoby tym, że we wszystkich archiwach partyjnych ogółem dla poszczególnych ogniw struktury PZPR byłyby zgromadzone odpowiednio: 1 zespół KC, 19 zespołów KW, 376 zespołów KP, 4559 zespołów Komitetów Gromadzkich (KGr) i 7500 zespołów akt POP (co stanowiłoby około 12% wszystkich POP). Łącznie dawałoby to 12 455 zespołów pezetpeerowskiej proveniencji³⁹. Zastosowanie reprezentacji POP, przewidującej w zasadzie zachowywanie akt od 10 do 20 POP z danego powiatu, miało się odbywać przy uwzględnieniu politycznego, gospodarczego i społecznego „podłoża” każdego powiatu, przy czym liczby 20 POP, jako swoistej górnej granicy, nie należało traktować jako bezwzględnie nieprzekraczalnej (głos Andrzeja Janowskiego) – ostateczna liczba reprezentatywnych POP z powiatu miała zależeć od jego „waloru”. Dodano też: „Zasadę reprezentacji archiwaliów POP należy w sposób istotny rozszerzyć w odniesieniu do pewnych zagadnień czy szczególnie ważnych w życiu partii wydarzeń czy całych nawet okresów, jak np. zagadnienie spółdzielczości produkcyjnej czy merytorycznie ważne w życiu partii lata 1948–1949, 1956–1957”. Natomiast jeśli chodzi o przechowywanie akt

³⁸ „Informacja o naradzie w Oddziale Archiwów Terenowych ZHP w dniu 5 VI 1963”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 51.

³⁹ „Informacja z narady kierowników AKW w dn. 21–22 X 1963”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 56.

niereprezentatywnych POP zgodnie z przewidzianą dla nich kategorią (B10), należało je brakować po 10 latach od wytworzenia⁴⁰. W dyskusji ze strony kierowników AKW padały różne dodatkowe propozycje w kierunku łagodzenia rygoru brakowania akt niereprezentatywnych POP, dotyczące na przykład nadawania samym tylko protokołom z ich zebrań sprawozdawczo-wyborczych kategorii A, oraz przesunięcia daty zastosowania zasady reprezentacji dla akt POP, począwszy od roku 1961 r., a nie wstecz aż od 1949 r.⁴¹. Wśród postulatów zgłaszanych podczas tej samej narady znalazł się pomysł zastosowania zasady reprezentacji także wobec akt KGr (głos Czuchajowej)⁴². Podsumowujący naradę Janowski stwierdził, że protokoły z zebrań sprawozdawczo-wyborczych POP niereprezentatywnych w olbrzymiej większości nie posiadają żadnych wartości badawczych, dlatego od pomysłu zachowywania ich (jako akt kat. A) należy odejść. Uznał też za bezzasadne (bo to przesadna ostrożność) przedłużanie okresu przechowywania akt POP niereprezentatywnych w AKW z 10 do 20 lat. W odniesieniu do proporcji (liczb bezwzględnych) POP typowanych jako reprezentatywne podkreślił, że w wyborze należy uwzględniać wszystkie aspekty danego terenu i wskazywać te POP, które bardziej od innych uwzględniają charakter i specyfikę danego powiatu. Zalecił stanowczo, aby nie pomijać przy tym małych, zwłaszcza wiejskich POP. Natomiast za nieporozumienie uznał zgłaszane pomysły dotyczące rejestrowania bądź mikrofilmowania przewidzianej do brakowania dokumentacji⁴³. Odrzucono także propozycję przesunięcia etapu zastosowania reprezentacji akt POP do fazy archiwalnego opracowywania akt zespołów PZPR, co oznaczałoby przejście najpierw akt ogółu POP i przeprowadzanie reprezentacji dopiero „za bramami archiwów”, *eo ipso* jej ciężar spadłby na barki ich personelu. Janowski dał wyraz przekonaniu, że „Istnieją konkretne możliwości pozwalające wytypować reprezentację przed porządkowaniem akt. Będzie to reprezentacja nieprzypadkowa i pełniejsza”⁴⁴. Jakubowski zalecił uczestnikom narady jako jedno z głównych zadań na 1964 r. (oprócz m.in. wypracowania właściwego profilu AKW i pracy badawczej nad charakterem akt PZPR) wdrożenie na swoim te-

⁴⁰ Ibid., 57.

⁴¹ Ibid.

⁴² „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 21–22 X 1963”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 58.

⁴³ Ibid., 60.

⁴⁴ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 21–22 X 1963”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-471: nlb.

renie zasady reprezentacji POP⁴⁵. Tym samym rok 1964 należy uznać za datę początkową powszechnego zaprowadzenia zasady archiwalnej reprezentacji POP. Informację o tym, że „w tym roku należy wprowadzić zasadę reprezentacji archiwalnej w odniesieniu do akt podstawowych organizacji partyjnych, zgodnie z instrukcją ZHP w sprawie archiwalnego opracowania akt PZPR z maja 1962 r., rozesłano do wszystkich KW na początku października 1964 r.” Wraz z nią wystosowano zalecenie, aby sekretarze KP, KM i KD do końca tego roku wytypowali w porozumieniu z kierownikami AKW „odpowiednią grupę POP, najbardziej reprezentatywną, odzwierciedlającą w sposób miarodajny strukturę polityczną, społeczną i gospodarczą powiatu”. Akta owych POP będą „na stałe” przechowywane w archiwach, natomiast akta pozostałych POP trafią tam jedynie na 10 lat, po upływie których i po dokonaniu wobec nich ekspertyzy będą niszczone⁴⁶. Podkreślono, że liczba reprezentatywnych POP „winna wahać się dla powiatu w granicach 10–20, z tym iż liczby tej nie należy traktować jako nieprzekraczalnej. Ze względu na fakt, że liczba podstawowych organizacji partyjnych w powiatach wahała się od kilkudziesięciu do kilkuset, zalecano uwzględnienie takiego procentu, który by zabezpieczał i odzwierciedlał okres właściwej działalności podstawowych organizacji partyjnych w powiatach”. Warto w tym miejscu podkreślić dopuszczenie ewentualności typowania POP na zasadzie przyjmowania ich pewnego stosunku procentowego wobec całości, zamiast wartości określonych dotąd przez liczby bezwzględne. W owym piśmie odniesiono się jeszcze do zasad typowania POP, których akta miały być wiecześnie przechowywane w AKW – Podkreślono mianowicie, że „nie mogą one być sztywne” i że należy je systematycznie, co kilka lat poddawać analizie – „tak, aby zmiany zachodzące w strukturze powiatu znajdowały swoje odbicie w dokumentach”.

Na naradzie kierowników AKW w grudniu 1964 r. Janowski przyznał, że istnieją trudności z przeprowadzeniem zasady reprezentacji, gdyż jest to zadanie całkowicie pionierskie, wykraczające poza ramy „normalnej działalności” AKW⁴⁷. Zaznaczył, że trudność polega także na konieczności zaangażowania

⁴⁵ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 21–22 X 1963”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 59.

⁴⁶ „Pismo zastępcy dyrektora ZHP i zastępcy kierownika Wydziału Organizacyjnego KC PZPR do sekretarzy organizacyjnych KW PZPR z dnia 6 X 1964”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-514: nlb.

⁴⁷ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 3–4 XII 1964”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 88.

w to szeregu ogniw partyjnych, w tym KW, do których należało zatwierdzenie wykazu POP wytypowanych jako reprezentatywne⁴⁸.

Na naradzie kierowników AKW w grudniu 1965 r. Jakubowski z kolei przyznał: „Zasada reprezentatywności w odniesieniu do akt POP ma oczywiście swoje wady, być może, że po pewnym okresie doświadczeń będzie trzeba wprowadzić pewne korekty”. Większość archiwistów AKW miała wyrażać pogląd, że takie rozwiązanie jest najbardziej racjonalne⁴⁹. Według tegoż Jakubowskiego do czasu odbycia się owej narady wszystkie archiwa opracowały w porozumieniu z KP wykazy reprezentatywnych POP ze swoich województw⁵⁰. Informacja ta najwyraźniej była nieścisła, albowiem na naradzie kierowników AKW w połowie 1966 r. podkreślono, że prace przy zdefiniowaniu zasady reprezentacji POP dla poszczególnych województw muszą być do końca tego roku bezwarunkowo zakończone, a spisy reprezentatywnych POP wysłane AZHP do zatwierdzenia⁵¹. W lutym 1967 r. odbyło się zebranie Komisji Metodycznej AZHP, w którym wzięło udział kilku kierowników AKW, a także przedstawiciele NDAP, archiwów państwowych i Uniwersytetu Warszawskiego, w osobach Marii Bielińskiej, Krzysztofa Radczuka, Marii Tarakanowskiej i Ireneusza Ihnatowicza. Było ono poświęcone problemowi powtarzalności akt w AKW PZPR, a intencją zwołujących je było uzyskanie odpowiedzi co do możliwości wybrakowania kolejnego egzemplarza „akt jednobrzmiących”, występujących zwłaszcza w zespole KW (u „odbiorcy”) w referacie sprawozdawczym – i w zespołach KP (u „wystawców”)⁵². W kwestii zasady reprezentatywności POP wypowiedział się Ihnatowicz, sugerując zredukowanie liczby akt reprezentatywnych POP (wybieranych na poziomie 10%). Z kolei Radczuk podkreślił fakt występowania istotnego związku między aktami POP a aktami zakładów pracy, przy których działają, w związku z czym postulował nawiązanie współpracy z państwową służbą archiwalną przy typowaniu reprezentatywnych POP, a także przechowywanie ich akt w archiwach państwowych razem z dokumentacją zakładów pracy. Wobec tej ostatniej propozycji kie-

⁴⁸ Ibid., 88–9.

⁴⁹ Jakubowski, „Narada kierowników Archiwów KW PZPR w Zakładzie Historii Partii”, 263.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 7–8 VI 1966”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 127.

⁵² „Protokół z posiedzenia Komisji Metodycznej AZHP z dnia 2 II 1967”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4287: 136–41.

rownictwo partyjnej służby archiwalnej znacznie wcześniej zajęło negatywne stanowisko. Wyraził je przed ponad rokiem kierownik AZHP, Janowski, odnosząc się do koncepcji przejmowania przez archiwa państwowe wraz z aktami poszczególnych zakładów pracy, także akt KZ, uzasadniając to tym, że kreowanie „mieszanych, zakładowo-partyjnych zespołów” byłoby według niego sprzeczne z odnośnymi przepisami, a konkretnie – choć ściśle rzecz biorąc, ujął to nieprecyzyjnie (chodziło o rozporządzenie) – z „dekretem Rady Ministrów o państwowym zasobie archiwalnym”⁵³. Kwestia reprezentacji archiwalnej ogniw partyjnych nie została definitywnie zamknięta w drugiej połowie lat 60. XX w. W marcu 1969 r. na naradzie kierowników AKW „szerzej omówiono [...] zasadę reprezentatywności akt POP”. Przypomniano kontekst i potrzebę jej wprowadzenia, podkreślając, że przyjęto ją po przeprowadzeniu przez AKW szeregu „badań dotyczących charakteru akt POP, ich wartości poznawczej i objętości. Podyktowane to było m.in. dużą ilością powtarzających się dokumentów POP dotyczących tej samej problematyki”⁵⁴. Po przeanalizowaniu przez ZHP wykazów reprezentatywnych POP przesłanych przez AKW stwierdzono, że „wytypowane organizacje w sposób miarodajny odzwierciedlają specyfikę terenu. Jednakże w zakresie samych form gromadzenia i przekazywania do archiwów akt POP występują jeszcze i dziś pewne nieprawidłowości”. W dyskusji podniesiono problem „napotykania w terenie różnych przeszkód” we wcielaniu w życie wyżej wymienionej zasady⁵⁵. Zaapelowano o dalsze prace nad zasadą reprezentatywności akt POP i dokonywanie wnikliwych analiz przez kierowników AKW. Postępowanie z aktami niereprezentatywnych POP uzależniano od możliwości lokalowych danego AKW, aczkolwiek wszelkie inne rozwiązania od wynikających z wytycznych ZHP i Wydziału Organizacyjnego KC miały być uzgodnione z AZHP⁵⁶.

Na naradzie kierowników AKW w styczniu 1972 r., w dyskusji po wystąpieniach kierowników AKW: lubelskiego – Heleny Szawdzin i bydgoskiego – Stanisława Różyckiego zabrał głos Jan Szczepblewski, pracownik Działu Akt Polski Ludowej i Archiwów KW. Nawiązując też do przeprowadzonych przez niego niedawno kontroli w pięciu województwach (w tym w Lubelskiem, o czym

⁵³ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 16–17 XII 1965”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4287: 149.

⁵⁴ Paszta, „Narada kierowników Archiwów KW PZPR w ZHP”, 282.

⁵⁵ Ibid., 282–3.

⁵⁶ „Informacja z narady kierowników AKW PZPR w dniach 4–5 III 1969”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4286: 26.

niżej), stwierdził on, że występuje zjawisko zbyt szerokiego typowania reprezentatywnych POP (zamiast około 10% bywało ich trzy, a nawet cztery razy więcej). Podkreślił występowanie luk w już zgromadzonych w AKW aktach reprezentatywnych POP, dodając, że odpowiedzią na to powinno być zwiększenie dbałości o regularne i kompletne przejmowanie ich akt. Według Szczeblewskiego nie było potrzeby zmieniania treści zasady, ale istniała „konieczność jej konsekwentnego wprowadzenia w życie poprzez: dalszą analizę tego problemu w poszczególnych województwach, jak i na szczeblu centralnym, urealnienia tam, gdzie zachodzi konieczność – przy pomocy KP/KM – listy reprezentatywnych POP, dopilnowania przez archiwa KW, by lista reprezentatywnych POP oscylowała wokół 10% ogółu POP w powiatach, zwiększenia wysiłków, by dokumentacja z reprezentatywnych POP wpływała regularnie do KP/KM, a następnie do AKW”⁵⁷. Norbert Kołomejczyk, zastępca kierownika CA KC PZPR, zwrócił zebraniem uwagę na to, aby przy typowaniu reprezentatywnych POP trzymano się wyznaczonych proporcji, czyniąc to w skali całego województwa, a nie powiatu, i w ogóle, by przyjmowano właśnie tę perspektywę. Dodał, że należy uwzględniać tradycje (tzn. dłuższy czas istnienia) POP, lecz by przede wszystkim przy typowaniu POP miano na uwadze te w nowo-tworzonych zakładach pracy⁵⁸.

W listopadzie 1972 r. poinformowano kierowników AKW uczestniczących w kolejnej naradzie, że na początku grudnia tego roku zostaną im dostarczone przykładowe wykazy akt dla KP, KM, KD i reprezentatywnych POP⁵⁹. Z kolei podczas narady w listopadzie 1975 r. jednym z punktów programu miało być „zagadnienie akt reprezentatywnych POP”⁶⁰. Niestety nie udało się odnaleźć protokołu z tej narady ani w zespole KC PZPR, ani w aktach lubelskiego KW PZPR, a nawet potwierdzenia, że faktycznie się odbyła.

W rozesłanym w czerwcu 1979 r. do wszystkich kierowników AKW piśmie okólnym Kołomejczyk, uczulając ich na wykonywanie we właściwy sposób szeregu zadań archiwalnych, głównie metodycznych, odniósł się między in-

⁵⁷ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 27–28 I 1972”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4286: 68.

⁵⁸ Ibid., 69.

⁵⁹ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 9–10 XI 1972”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4286: 86.

⁶⁰ „Program narady w sprawie zabezpieczenia akt partyjnych i pracy archiwów KW w nowej strukturze władz i aparatu partyjnego w dniach 12–13 XI 1975”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-298: nlb.

nymi do akt reprezentatywnych POP. Poinformował, że akta poszczególnych organizacji partyjnych przekazywane do archiwów miały w nich tworzyć oddzielne zespoły archiwalne, łączone w grupy. Przypomniał, że w grupie zespołów akt POP „R” powinno się znaleźć 10% ogólnej liczby owych organizacji z terenu województwa. Ponadto archiwom zalecono założenie narzędzia ewidencji syntetycznej zasobu – kartoteki zespołów, uwzględniającej takie dane, jak: numer zespołu, pełna nazwa zespołu i data otwarcia zespołu⁶¹.

W 1981 r. opublikowano tekst referatu Kołomejczyka, wygłoszonego w październiku 1979 r. w Sofii, na IV konferencji kierowników archiwów partyjnych. Autor uwzględnił w nim wątek zasady archiwalnej reprezentacji POP, którą ocenił następująco: „Długoletnia praktyka wykazała celowość i dużą przydatność zasady reprezentacji. Stosowanie tej zasady miało nie przynieść żadnego uszczerbku w procesach kształtowania zasobu i jego wykorzystania, oszczędziło natomiast sporo pracy i miejsca w magazynach”⁶². W 1981 r. Jakubowski w artykule poświęconym aktualnym problemom gromadzenia akt w archiwach PZPR nawiązał do zasady reprezentacji POP, a właściwie do jej aktualności i potrzeby modyfikacji. Zaznaczył nieco enigmatycznie, że „w świetle wydarzeń ostatniego roku, budzi dziś dyskusje obowiązująca od wielu lat zasada reprezentatywności archiwalnej POP, zakładająca gromadzenie i przechowywanie w archiwach PZPR akt jedynie 10% POP. Dodać należy, że owa reprezentatywność nie dotyczyła dużych organizacji partyjnych liczących ponad 400 członków i kandydatów partii (jest ich obecnie blisko 1000), których akta bez wyjątku wpływają do archiwów. Zasada reprezentatywności opracowana przed wieloma laty, zabezpiecza dla archiwów akta wszystkich grup POP występujących na danym terenie (województwie). W ostatnich latach podawano w wątpliwość potrzebę przechowywania akt reprezentatywnych POP w archiwach, opierając się na danych o ich minimalnym wykorzystywaniu przez badaczy. Obecnie zaś rozlegają się głosy, że odsetek reprezentatywnych POP należy rozszerzyć, a także zastanowić się nad możliwością gromadzenia w dużych POP akt OOP”. Motywacją dla tego stanowiska było założenie, że w najniższych ogniwach miało istnieć „najbardziej autentyczne życie partii” i że akta POP jako jedyne spośród przechowywanych w archiwach wyrażają postawy szeregowych członków partii, zaś pozostałe akta wyrażają stanowisko wybieralnych instancji lub aparatu partyjnego. CA KC PZPR zaleciło już

⁶¹ „Pismo zastępcy kierownika CA KC PZPR z dnia 15 VI 1979”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-298: nlb.

⁶² Kołomejczyk, „Wojewódzkie archiwa PZPR”, 15.

archiwom KW w szerszym niż dotąd zakresie gromadzenie akt OOP w dużych zakładach pracy⁶³.

Kształtowanie się procedur związanych z realizacją zasady reprezentacji POP

Około połowy lat 60. procedura typowania reprezentatywnych POP sprowadzała się do tego, że archiwista AKW wraz z właściwym sekretarzem KP i kierownikami poszczególnych dziedzin „życia gospodarczego i społecznego” miał wyselekcjonować dla każdego powiatu 10–20 przykładowych POP, najbardziej aktywnych na danym terenie bądź w danym środowisku i zgromadzić ich pełną dokumentację w archiwum⁶⁴. Można zatem w tym widzieć stosowanie kryterium jakościowego (wysoką aktywność organizacji). Bodajże do końca tej dekady podtrzymywano selekcjonowanie, wskazując wyżej wymienione wartości w liczbach bezwzględnych, natomiast od lat 70. stosowano system selekcjonowania POP „R” oparty na typowaniu ich określonego odsetka.

Zmiana podziału administracyjnego kraju w połowie lat 70., polegająca na likwidacji powiatów i zwiększeniu liczby województw, nie wpłynęła zasadniczo na sposób realizacji zasady reprezentacji POP. Świadczą o tym wskazówki dotyczące gromadzenia ich akt, zawarte w wytycznych CA KC PZPR w sprawie działalności AKW z 1976 r. Informowano w nich, że mają one gromadzić i przechowywać tylko akta wybranych (10%) POP, a ich wyboru należało dokonywać zgodnie z „zasadą reprezentatywności”. Za podstawę typowania POP „należało przyjąć dotychczasowe ustalenia dotyczące b.[yłych] powiatów. Wytypowane do reprezentacji POP powinny w sposób jak najbardziej pełny odzwierciedlać polityczno-społeczną i gospodarczą strukturę województwa. Akta pozostałych POP nie powinny być przejmowane do Archiwum. W procesie typowania reprezentatywnych POP należy uwzględnić te, które mają więcej niż 400 członków i kandydatów partii”. Wykaz reprezentatywnych POP miał być zatwierdzony przez Sekretariat każdego KW i skonsultowany z CA KC PZPR. Zmiana proceduralna, bezpośrednio wiążąca się z odmiennym podziałem administracyjnym polegała na tym, że sekretarze wytypowanych do reprezentacji POP mieli przekazywać ich akta do komitetów gminnych (KG),

⁶³ Jakubowski, „Aktualne problemy gromadzenia akt”, 14.

⁶⁴ Janowski, „Archiwa Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, 286.

KM bądź KD⁶⁵. Rolę Sekretariatu KW jako organu, do którego należało wytypowanie – zatem nie miało to należeć do instancji stopnia podstawowego – „około 10% POP” z terenu województwa, potwierdziła późniejsza Instrukcja o dokumentacji partyjnej dla ogółu ogniw PZPR⁶⁶.

W wytycznych CA KC PZPR w sprawie gromadzenia i opracowywania akt w „obecnej” strukturze organizacyjnej partii z czerwca 1978 r., znalazły się wskazówki dotyczące postępowania z aktami reprezentatywnych POP. Zgodnie z nimi akta reprezentatywnych POP podzielono na dwie grupy: 1) wytworzone przed 1 VI 1975 r. oraz 2) wytworzone po tej dacie. Pierwszą grupę należało opracowywać w istniejących przed tą datą tzw. „starych” archiwach KW, według zasad zawartych w zbiorze przepisów z 1969 r.⁶⁷, natomiast POP zakwalifikowane do drugiej grupy winny być gromadzone zgodnie z nową strukturą władz i aparatu partyjnego oraz opracowywane zgodnie z wytycznymi CA KC PZPR z września 1976 r. Akta reprezentatywnych POP z grupy pierwszej należało pozostawić w 17 „starych” archiwach, jako składowe istniejących zespołów archiwalnych komitetów powiatowych, miejskich lub dzielnicowych (które stawały się zespołami zamkniętymi), natomiast akta reprezentatywnych POP tworzonych po 1 VI 1975 r. miały tworzyć samodzielne zespoły i otrzymać nowe, indywidualne numery ewidencyjne (sygnatury zespołów). Akta ogółu POP „R” utworzonych po 1 VI 1975 r. winny być przechowywane we wszystkich archiwach jako samodzielne zespoły zgodnie z obecnym podziałem terytorialnym i strukturą organizacyjną partii. Trzydzieści dwa nowo utworzone AKW (w nowo powstałych województwach) zobligowano do ustalenia, czy na obszarze ich właściwości terytorialnej nie występują reprezentatywne POP utworzone przed 1 VI 1975 r. – w przypadku ich odnalezienia, należało bezzwłocznie przekazać ich akta właściwym „starym” AKW⁶⁸.

W drugiej połowie lat 80. wydano wytyczne CA KC PZPR w sprawie działalności AKW, w tym zakresie będące niemal identyczne z tymi z 1976 r.

⁶⁵ Wytyczne w sprawie działalności archiwów KW PZPR, 40.

⁶⁶ „Strukturalno-rzeczowy wykaz akt PZPR – załącznik do Instrukcji Sekretariatu KC PZPR w sprawie dokumentacji partyjnej w komitetach i organizacjach PZPR”, grudzień 1982, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4174: 16.

⁶⁷ Archiwa Komitetów Wojewódzkich PZPR. Zbiór przepisów.

⁶⁸ „Wytyczne CA KC PZPR w sprawie gromadzenia i opracowywania akt w obecnej strukturze organizacyjnej partii”, czerwiec 1978, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-298: nlb.

„Kosmetyczną” modyfikacją było rozszerzenie listy komitetów mających przejmować akta od reprezentatywnych POP o komitety miejsko-gminne (KM-G). Istotniejsze było dopisanie możliwości przekazywania do AKW akt POP bezpośrednio przez ich sekretarzy. Archiwa zobowiązano do dokonywania na bieżąco, „w miarę potrzeb [...] zmian i korekt wśród reprezentatywnych POP, wynikających ze zmian i przekształceń strukturalno-organizacyjnych tych POP”⁶⁹. Być może zapis ten później określano mianem „weryfikacji”, która nastręczyła sporo interpretacyjnych wątpliwości.

Rezultaty stosowania zasady reprezentacji POP w perspektywie ogólnokrajowej

Skutkiem stosowania owych procedur było kształtowanie zbiorowości POP „R”, których akta miały powiększać zasoby AKW. Jak ów „zbiór” się prezentował w skali ogólnokrajowej w trzech ostatnich dekadach istnienia partii? Na koniec grudnia 1966 r. POP PZPR wytypowanych jako reprezentatywne było niespełna 7 tys. w całym kraju, co stanowiło niespełna 10% ich wszystkich (tab. 1).

Z kolei według stanu na dzień 1 I 1968 r., o którym podano informację podczas narady kierowników AKW PZPR w marcu 1969 r. (czyli upływ przeszło roku niezbyt dużo wnosił), w całym kraju było łącznie 7005 reprezentatywnych POP, co stanowiło 10,5% ogółu POP (było ich 67 657)⁷⁰.

⁶⁹ Wytyczne w sprawie działalności archiwów KW PZPR, 52.

⁷⁰ „Informacja z narady kierowników AKW PZPR w dniach 4–5 III 1969”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4286: 26. Notabene w innym opracowaniu, także prezentującym dane na dzień 1 I 1968 r., podano identyczną liczbę reprezentatywnych POP, ale inną liczbę ogółu POP istniejących w kraju (tj. 67 576) – wówczas też odsetek reprezentatywnych POP wynosił 10,4 %. „Zestawienie liczby reprezentatywnych POP według działów, wytypowanych przez AKW PZPR. Stan na 1 I 1968”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-516: nlb.

**Tab. 1. POP „R” wg wojewódzkich organizacji partyjnych
(stan na koniec 1966 r.)**

KW PZPR	Ogólna liczba POP	Liczba POP wytypowanych do reprezentacji	Odsetek w %
Białystok	2804	324	11,5
Bydgoszcz	5176	470	9,0
Gdańsk	2775	357	12,8
Katowice	4264	450	10,5
Kielce	4173	316	7,5
Koszalin	2564	245	9,5
Kraków	3911	313	8,0
Lublin	4892	344	7,0
Łódź miasto- -województwo	878	92	10,4
Łódź	3259	423	12,9
Olsztyn	2927	348	11,8
Opole	2599	255	9,8
Poznań	6590	676	10,2
Rzeszów	3274	331	10,1
Szczecin	2199	211	9,5
Warszawa miasto- -województwo	1934	173	8,9
Warszawa	5572	626	11,2
Wrocław	4702	417	8,8
Zielona Góra	2469	316	12,7
Razem	66 962	6687	9,98

Źródło: na podstawie „Zestawienie reprezentatywnych POP według komitetów wojewódzkich PZPR stan na 31 XII 1966”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-516: nlb.

Tab. 2. POP „R” wg sektorów gospodarki państwa (stan na 1 I 1968 r.)

Nazwa działu	Liczba reprezentatywnych POP	Odsetek w %
przemysł	1417	20,23
rolnictwo	2638	37,66
budownictwo	211	3,01
transport i łączność	204	2,91
spółdzielczość pracy	279	3,98
obróć towarowy	537	7,66
gospodarka komunalna	84	1,19
rady narodowe	333	4,75
milicja obywatelska	170	2,43
wymiar sprawiedliwości	62	0,88
szkolnictwo i oświata	518	7,39
instytuty naukowe	62	0,88
kultura	101	1,44
służba zdrowia	171	2,44
organizacje, towarzystwa społeczne	27	0,38
pozostałe	169	2,41
ministerstwa i urzędy centralne	22	0,31
7005		

Źródło: na podstawie „Informacja z narady kierowników AKW PZPR w dniach 4–5 III 1969”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4286: 26–7.

Notabene, w opublikowanej Informacji na temat narady z marca 1969 r. znalazły się nieco zmienione dane na temat ogólnej liczby POP w kraju (70 057) oraz ich odsetka, jaki stanowiły reprezentatywne POP (10%), choć ogólna liczba POP tych ostatnich (7005) pozostała identyczna⁷¹. Fakt ten wskazuje na znaczny stopień płynności odnośnych danych.

Dane na temat POP „R” w skali ogólnokrajowej podlegały w ostatnich latach istnienia PZPR raczej nieznacznym wahaniom. W latach 1983–1984 w całej

⁷¹ Paszta, „Narada kierowników Archiwów KW PZPR w ZHP”, 282.

Polsce było 7380 reprezentatywnych POP (na ogółem 73 800 POP)⁷². W 1986 r. było ich 7619 (na ogółem 76 197 POP)⁷³. Nie znam późniejszych danych, ale wolno powątpiewać w to, że liczba ta mogła się znacząco zmienić *in plus*.

Rozmieszczenie, segregacja zespołowa i opracowywanie akt POP „R” w zasobach archiwów KW

Istotnym wymiarem realizacji zasady reprezentacji POP było także rozmieszczenie ich akt w strukturze zasobu poszczególnych AKW, jak i dokonanie podobnych rozstrzygnięć na poziomie międzyarchiwalnym. Był to kształtujący się przez lata proces. W 1967 r. przed kolejną naradą kierowników AKW wysłano im tezy do omówienia na niej, m.in. zagadnienie zespołowości w archiwach, w ówczesnym kształcie „nie odpowiadającej ogólnie przyjętym w archiwistyce wymogom, określającym daną grupę akt jako zespół archiwalny”. Odnosiło się to zwłaszcza do zespołów KP, m.in. z uwagi na włączanie do nich akt komitetów niższych szczebli (KGr, KM) i POP. Ich akta, jak sugerowano, powinny tworzyć oddzielne zespoły bądź ich grupy, ponieważ były one wytworami „samodzielnych komórek partyjnych, stanowiących określone ogniwa w strukturze organizacyjnej partii, posiadających statutowe zadania i kompetencje oraz działających na określonym terenie”. Odnośnie akt POP „R” przedstawiono następującą propozycję: „należy z akt [...] reprezentatywnych POP stworzyć grupy zespołów, zaś z akt POP liczących ponad 400 członków i kandydatów partii oraz posiadających niektóre uprawnienia komitetów powiatowych [stworzyć] samoistne zespoły⁷⁴. Uznano, że teoretycznie możliwe byłoby wyłączenie akt POP ze znajdujących się już w AKW zespołów KP. Ale skoro nie można było rozróżnić sytuacji, w których akta POP „znalazły się w zespołach KP jako wynik normalnego toku pracy”, nie zaś wskutek włączenia ich tam po latach poniekąd sztucznie bez związku z praktycznym funkcjonowaniem struktur partyjnych, uznano to właściwie za niewskazane, gdyż godziłoby w „generalną zasadę niepodzielności zespołu archiwalnego”⁷⁵. Dlatego zalecono nie naruszać aktualnego stanu fizycznego zespołów KP „do

⁷² Paszta, „Przejmowanie i opracowanie materiałów archiwalnych”, 15.

⁷³ Paszta, „Narada kierowników archiwów komitetów wojewódzkich”, 24.

⁷⁴ „Pismo okólne Oddziału Archiwów Terenowych ZHP do kierowników AKW PZPR z maja 1967”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4286: 16–7.

⁷⁵ Ibid., 17.

chwili unormowania właściwego przekazywania akt [...] POP do KP, tj. do roku 1964 (rok zjazdowy – cezura archiwalna⁷⁶). Założenie o nienaruszalności dotychczas wytworzonych związków akt POP, części składowych zespołów KP, z ich innymi fragmentami ugruntowały wydane niebawem przepisy metodyczne w sprawie archiwalnego opracowywania akt PZPR, a na ich kształt znacząco wpłynęła mocno już „zadomowiona” zasada reprezentacji POP⁷⁷. We wspomnianych wyżej tezach na naradę w 1967 r. podano też pod rozważę kwestię decyzji co do tego, aby trzymając się reguły fizycznej nienaruszalności zespołów KP zawierających akta włączonych do nich dawniej POP, łączyć akta POP, „które pozostają w zespołach KP z aktami [POP wytypowanych do reprezentacji – T. C.], które wpłynęły w późniejszym czasie i stanowić będą [...] grupy zespołów, jedynie przy pomocy inwentarza. Wymagać to będzie sporządzania podwójnych kart inwentarzowych”. Grupy zespołów miały być tworzone z osobna dla poszczególnych powiatów⁷⁸. Karta zespołu miała być wypełniona dla każdej grupy „pod ogólnym tytułem”, ponadto należało do niej wpisać wszystkie zespoły wchodzące w jej skład w układzie alfabetycznym⁷⁹. W rezultacie wśród 7 konstrukcji archiwalnych, jakie miały współtworzyć modelową strukturę zasobu AKW, miały się znaleźć grupy zespołów akt reprezentatywnych POP⁸⁰. Postawienie tych tez pod dyskusję akurat wtedy wynikało z faktu, że do AKW właśnie zaczynały napływać akta POP „R” (za lata 1949–1964), a intencją autorów tez ewidentnie było zapobieżenie ich włączaniu do istniejących w AKW zespołów KP, co stanowiłoby „sztuczną impu-

⁷⁶ Wiązało się to z przyjętą zasadą traktowania lat, w jakich odbywały się ogólnokrajowe zjazdy PZPR, jako granic odcinków narastających w AKW otwartych zespołów ogniw partyjnych, zgodnie z którymi należało je opracowywać archiwalnie. Zob. „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 12–13 VI 1962”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-471: nlb.

⁷⁷ Zgodnie z Uzupełnieniem do „Instrukcji w sprawie archiwalnego opracowania akt PZPR w archiwach KW z marca 1969 r., w punkcie dotyczącym akt POP zapisano uwagę na temat ich kwalifikacji archiwalnej, tj.: „W zespole akt KP kat.[egorię] A stanowią akta tych POP, które w myśl zasady reprezentatywności zostały zakwalifikowane do trwałego przechowywania”. Zob. „Uzupełnienie do «Instrukcji w sprawie archiwalnego opracowania akt PZPR w archiwach KW z marca 1969 r.»”, wrzesień 1971, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-271: nlb.

⁷⁸ „Pismo okólne Oddziału Archiwów Terenowych ZHP do kierowników AKW PZPR z maja 1967, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4286: 18.

⁷⁹ Ibid., 18–9.

⁸⁰ Ibid., 19.

tację”. Kumulujące się akta reprezentatywnych POP miały w zasobach owych archiwów stanowić grupy zespołów⁸¹. Stanowisko w tej sprawie podtrzymywano w kolejnych latach. W 1986 r. Bronisław Syzdek, kierownik CA KC PZPR, wydał zalecenia dla AKW, w których znalazł się ustęp dotyczący stosowania zasady reprezentacji POP. Zgodnie z nimi należało klasyfikować zespoły archiwalne mniejszych (liczących poniżej 400 członków i kandydatów partii) KZ do grupy zespołów reprezentatywnych POP – do tejże grupy zalecono też włączać działające na terenie województw komitety środowiskowe⁸². Kolejny rok miał na tym polu przynieść istotne zmiany.

Przełożenie na realizację zasady reprezentacji POP, tym razem w odniesieniu do rozmieszczenia ich akt w obrębie całej sieci archiwów partyjnych, miała zmiana podziału administracyjnego kraju w połowie lat 70. Wymagała ona podjęcia decyzji względem akt POP „R” znajdujących się już w zasobach istniejących dotąd AKW, jak i wobec tych, które miały być dopiero gromadzone: w 17 „starych” archiwach⁸³ (które poniekąd też nie były już tymi samymi, co wcześniej) oraz zwłaszcza w 32 „nowych”. Rozwiązano to, wydając wytyczne wprowadzające nienaruszalność i kompletność zasobu tych pierwszych oraz postanowienie o gromadzeniu między innymi akt reprezentatywnych POP w tych ostatnich od momentu ich (tj. archiwów) powstania, w uznaniu, że akta POP „R” „wraz z innymi towarzyszącymi im dokumentami instancji powiatowych i wojewódzkich stanowią jedną całość i jako takie powinny być przechowywane w »starych« archiwach”⁸⁴. Należy w tym widzieć rodzaj kompromisu między zasadą przynależności terytorialnej, na którą się literalnie powoływano, a zasadą poszanowania historycznie ukształtowanych zasobów archiwalnych⁸⁵.

⁸¹ „Tezy do dyskusji w sprawie rozgraniczenia zasobów AKW na zespoły – załącznik do Informacji z narady kierowników AKW w dniach 30–31 V 1967”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4287: 130.

⁸² „Zalecenie nr 1 Kierownika Centralnego Archiwum KC PZPR”, 32.

⁸³ Do czerwca 1975 r. istniało 19 AKW PZPR, ale jedną z konsekwencji dokonanego podziału administracyjnego było połączenie dotąd osobnych archiwów KW PZP w Warszawie i w Łodzi z archiwami KM PZP w Warszawie i w Łodzi, mających status komitetów wojewódzkich. „Pismo okólne kierownika CA KC PZPR J. Durko do sekretarzy wszystkich KW PZPR z 5 [15?] VI 1975”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-297: nlb.

⁸⁴ Paszta, „Narada kierowników Archiwów KW PZPR”, 317.

⁸⁵ Por. Robótka, Ryszewski, i Tomczak, *Archiwistyka*, 27–8.

Recepcja i dostosowywanie założeń zasady reprezentacji POP w Lubelskiem

Recepcja zasady reprezentatywności POP do pewnego stopnia przebiegała własnym torem w każdej z wojewódzkich organizacji partyjnych. Pokazanie tego, jak wyglądało to w jednej z nich i akurat w tej, która była w pierwszej piątce tych o najgęstszej sieci POP, ma duże znaczenie, gdyż umożliwia przedstawienie wielu ważnych szczegółów, nieuchwytnych przy trzymaniu się jedynie poziomu centralnego. Dlatego przejdę teraz do zobrazowania tego, jak odbywało się to w województwie lubelskim i jaką rolę odgrywało tamtejsze AKW PZPR.

Zacząto od stworzenia na poziomie wojewódzkim struktury odpowiedzialnej za stronę organizacyjną i koordynację działań na tym polu. Punkt ten znalazł się w planie pracy AKW na rok 1964 (na okres realizacji od stycznia do kwietnia) w ramach zadania „Wprowadzenie metody reprezentacji”⁸⁶. Decyzją Sekretariatu KW w styczniu tego roku skompletowano komisję odpowiedzialną za wykonanie zaleceń KC wydanych w sprawie wprowadzenia w życie zasady reprezentacji POP i nadzorowanie jej realizacji. Ten punkt posiedzenia owego organu rozpoczęło wystąpienie kierownika Wydziału Propagandy KW, Wiktora Chojnackiego, który poinformował zebranych o tym, że „dla udzielenia pomocy” KP w należyтым przekazywaniu materiałów do AKW od 1 stycznia tego roku wprowadza się metodę reprezentacji POP. Wyjaśnił, że dokumenty wybranych POP mają być wzorem w opracowywaniu i przekazywaniu dokumentów partyjnych do archiwum. Aby efektywnie wprowadzić zasadę reprezentacji POP w życie, zaproponował powołanie komisji w składzie: przewodniczący Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej Michał Sokołowski, zastępca przewodniczącego Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej Stefan Pomorski, zastępca kierownika Wydziału Organizacyjnego Marian Dąbrowski, kierownik Wydziału Ogólnego Antoni Zawadzki i kierowniczką AKW Szawdzin⁸⁷. Funkcję przewodniczącego komisji początkowo (do 1967 r.) sprawował Dąbrowski, którego zastąpił późniejszy zastępca kierownika Wydziału Organizacyjnego, Jerzy Kołodziejczyk⁸⁸.

⁸⁶ „Plan pracy AKW PZPR w Lublinie na rok 1964”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-484: nlb.

⁸⁷ „Protokół z zebrania Sekretariatu KW w dniu 20 I 1964”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (I), 35/1266/0/6/640: 8.

⁸⁸ „Informacja o pracy AKW PZPR w Lublinie z sierpnia 1968”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (I), 35/1266/0/6/640: 29–30.

Krok ten, czyli powołanie komisji, najwyraźniej stanowił dosyć oryginalną inicjatywę działaczy lubelskich. Wskazywałoby na to, że na naradzie kierowników AKW w grudniu 1964 r. Janowski, podkreślając trudność z wprowadzeniem zasady reprezentacji, polegającą między innymi na konieczności zaangażowania w to szeregu ogniw partyjnych, w tym KW (do niego należało zatwierdzenie wykazu POP wytypowanych jako reprezentatywne), nawiązał wprost do działań przedsięwziętych przez AKW PZPR w Lublinie, gdzie w przekonaniu o potrzebie wciągnięcia do typowania reprezentatywnych POP „odpowiedzialnych pracowników aparatu” powołano do tego zadania specjalną komisję, tym samym nadając temu „odpowiednio autorytatywną rangę”. Dodał, że warto, aby z tego doświadczenia skorzystały inne archiwa⁸⁹. Ale kwestię swobodnej inicjatywności wojewódzkich środowisk w kwestiach działań podobnych do tego trzeba na pewno przynajmniej „niuansować”.

Kierowniczka AKW, choć formalnie pełniła najskromniejszą funkcję na tle pozostałych członków komisji, bez wątpienia z racji swych kwalifikacji oraz odpowiedzialności przed centralą była *spiritus movens* jej działań, o czym mogą świadczyć chociażby kolejne punkty planu pracy AKW na rok 1964 r., czasowo wyprzedzające decyzje powyższego kolektywu, obejmujące opracowanie wytycznych o trybie postępowania w procesie tworzenia, przechowywania i przekazywania do archiwum dokumentów partyjnych POP oraz przeszkolenie sekretarzy wytypowanych POP⁹⁰. Wszelako z perspektywy kilku lat doświadczeń na tym polu Szawdzin nie przypisywała sobie lwiej części zasług, podkreślając, że osiągnięcia w tej dziedzinie były rezultatem działalności wszystkich członków komisji, „mających znaczne doświadczenia i znajomość terenu, a samo AKW z tymi zagadnieniami nie byłoby w stanie sobie poradzić”⁹¹. A może była to jej swoista „asekuracja”?

Na jednym ze swych pierwszych zebrań Komisja uznała, że niezbędna jest większa niż dotychczas pomoc i opieka wobec wytypowanych POP, polegająca głównie na instruowaniu ich sekretarzy w kwestiach prawidłowego sporządzania partyjnych dokumentów i postępowania z aktami. Uznano też za konieczne zorganizowanie szkoleń z tej materii w Wojewódzkim Ośrodku

⁸⁹ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 3–4 XII 1964”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 89.

⁹⁰ „Plan pracy AKW PZPR w Lublinie na rok 1964”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-484: nlb.

⁹¹ „Informacja o pracy AKW PZPR w Lublinie z sierpnia 1968”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (I), 35/1266/0/4/296: 32.

Propagandy Partyjnej (WOPP) dla instruktorów KP odpowiedzialnych za akta partyjne i sekretarzy POP⁹². Bardziej szczegółowo o tych działaniach będzie mowa później. Kierowniczka AKW w opracowaniu na ten temat podkreśliła, że sprawy uporządkowania dokumentacji partyjnej nie ograniczono tylko do wytypowanych POP, ale pomocy udzielono wszystkim [raczej zainteresowanym – T. C.] organizacjom partyjnym. Za sukces uznała zainteresowanie tymi sprawami całego aktywu KP oraz członków ich egzektyw. W KP ustalono personalną odpowiedzialność za dopilnowanie tych spraw, a instruktorzy KP przeprowadzili w międzyczasie kontrolę wytypowanych POP. Także przeprowadzane później w terenie kontrole miały pokazywać, że dokumentacja była tam prowadzona starannie i prawidłowo, w myśl zaleceń ZHP⁹³. Wytypowane POP skontrolowano w drugim półroczu 1964 r., po czym opracowano odpowiednie informacje dla Sekretariatu KW i dla ZHP, ponadto przygotowano materiały na posiedzenie wyżej wymienionej komisji⁹⁴.

W początkach grudnia 1964 r. kierowniczka lubelskiego AKW sporządziła „Informację o wykonaniu w województwie lubelskim prac związanych z wprowadzeniem metody reprezentacji” POP, którą w styczniu 1965 r. wysłała do ZHP⁹⁵. Jej autorka wyjaśniła, że realizacja wytycznych ZHP w tej sprawie została oparta na wstępnych badaniach zawartości akt POP z terenu kilku komitetów powiatowych i jednego KM PZPR znajdujących się w zasobie AKW⁹⁶. Wstępna ocena dowiodła, że akta „przeważającej większości organizacji”, zwłaszcza wiejskich, cechuje niska „wartość historyczna” i nieodzwierciedlanie pełnego zakresu działalności POP z uwagi na ubogą treść i deficyty strony formalnej akt (brak nazw POP, siedzib-miejscowości, dat, podpisów) oraz niekompletność. Winą za ten stan obarczono nienależyty „poziom przygotowania i troski” ze strony sekretarzy POP. Kolejnym krokiem było rozesłanie do ogółu I sekretarzy KP pism podpisanych przez sekretarza propagandy KW, zawierających uzasadnienie potrzeby wprowadzenia zasady reprezentacji POP (nie całkiem „kolejnym krokiem”, bo nastąpiło to jeszcze w początkach

⁹² Ibid., 30.

⁹³ Ibid., 31.

⁹⁴ „Sprawozdanie AKW PZPR w Lublinie za II półrocze roku 1964”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-484: nlb.

⁹⁵ „Pismo kierowniczki AKW w Lublinie do ZHP z dnia 2 I 1965”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-515: nlb.

⁹⁶ „Informacja o wykonaniu dotychczasowych prac związanych z wprowadzeniem metody reprezentacji [akt POP] w KW PZPR w Lublinie z dnia 1 XII 1964”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-515: nlb.

grudnia 1963 r., czyli na początku działań⁹⁷), Sekretariat KW otrzymał z kolei informację „o stanie akt partyjnych POP” w zbadanych zespołach KW i KP oraz o zawartej tam treści. Rozwiązaniem problemów z aktualnym, niezadowalającym stanem dokumentacji tworzonej przez POP miało być udzielanie tym ostatnim większej niż dotychczas pomocy ze strony KP, w powiązaniu z zapoznaniem sekretarzy POP z „prawidłowym sporządzaniem dokumentów partyjnych” i pouczeniem ich w kwestii „właściwego postępowania z aktami”. Temu z kolei miało służyć przeprowadzenie przeszkolenia⁹⁸ w WOPP dla sekretarzy POP i instruktorów KP z zagadnień, takich jak: 1) Znaczenie dokumentu historycznego i rola archiwum, 2) Zasady prawidłowego tworzenia dokumentu i akt, 3) Właściwa organizacja biur i kancelarii. W przekonaniu, że warunkiem powodzenia „ogromu prac do wykonania” będzie działanie kolektywne, doprowadzono do utworzenia przez sekretariat KW Komisji ds. wprowadzenia zasady reprezentacji POP. Mieli ją tworzyć „długoletni pracownicy aparatu partyjnego, znający dobrze teren województwa lubelskiego, [...] gwarantujący pełną i właściwszą realizację zaleceń KC”⁹⁹. Zadaniem postawionymi przed komisją było: 1) udzielenie pomocy KP przy typowaniu reprezentatywnych POP, 2) opracowanie wytycznych o trybie postępowania w procesie tworzenia, przechowywania i przekazywania dokumentów partyjnych, 3) udzielenie pomocy w przeszkoleniu sekretarzy z wytypowanych POP, 4) wprowadzenie metody reprezentacji i kontrola jej realizacji. W międzyczasie z terenu, od sekretarzy KP napłynęły wykazy wytypowanych POP, które przekonsultowano z poszczególnymi wydziałami KW „odnośnie słuszności i trafności w typowaniu danych POP”. W toku konsultacji naniesiono szereg uwag i poprawek, dotyczących na przykład typowania jako reprezentatywnych zbyt wielu POP przy urzędach powiatowych i miejskich oraz zbyt nielicznych spośród POP działających w „sektorze gospodarki państwowej i spółdzielczej na wsi”. W związku z powyższym wyżej wymienione wykazy przekazano KP z uwagami komisji

⁹⁷ „Informacja z dotychczasowego przebiegu prac związanych z wprowadzeniem metody reprezentacji [akt POP] w AKW PZPR w Lublinie (streszczenie) z dnia 4 XII 1964”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-515: nlb.

⁹⁸ Tematykę tych zajęć przygotowało AKW, a jego kierowniczka je przeprowadziła. Zob. „Informacja o pracy AKW PZPR w Lublinie z sierpnia 1968”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (I), 35/1266/0/4/296: 30.

⁹⁹ „Informacja o wykonaniu dotychczasowych prac związanych z wprowadzeniem metody reprezentacji [akt POP] w KW PZPR w Lublinie z 1 XII 1964”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-515: nlb.

do poprawienia – po naniesieniu poprawek zostały zatwierdzone przez Egzekutywę KW. Ponadto w związku z przekonaniem o istotnej roli sekretarzy POP w procesie kształtowania właściwej postaci dokumentacji POP opracowano „krótkie wytyczne o trybie tworzenia, przechowywania i przekazywania akt partyjnych, załączając równocześnie wzory treści podstawowych dokumentów, jak protokół, sprawozdanie, plan pracy itp.”, które następnie rozesłano do KP z zaleceniem zorganizowania narady sekretarzy wytypowanych POP, na których owe zagadnienia miały być omówione. Oprócz wzorcowych formularzy dokumentów sekretarze POP otrzymali wykaz koniecznych do założenia przez POP teczek¹⁰⁰.

Do połowy października 1964 r. wszystkie KP odesłały komisji informacje z wywiązania się z wydanych im zaleceń. Na tej podstawie komisja doszła do konkluzji, że do owych spraw „Przeważająca większość KP podeszła [...] z pełnym zrozumieniem. Systematycznie kontroluje i pomaga wytypowanym organizacjom partyjnym, traktując wprowadzenie zasady reprezentacji jako systematyczną pracę, zmierzającą do zaprowadzenia ładu w dokumentach partyjnych”. Autorka informacji o wprowadzaniu w życie zasady reprezentacji POP w tym samym kontekście podkreśliła fakt zaangażowania się w to przedsięwzięcie członków – ten ustęp jest mało klarowny – wojewódzkiej (a prawdopodobnie także powiatowych) komisji rewizyjnych, objawiających zainteresowanie „dokumentami partyjnymi w czasie kontroli w terenie”¹⁰¹. Autorka informacji na temat wprowadzenia w życie zasady reprezentacji POP w Lubelskiem oprócz uwzględniania w niej aspektów typowo sprawozdawczych skłaniała się także ku ferowaniu uwag bardziej ogólnej natury, np.: „Zastosowanie zasady reprezentacji w naszym mniemaniu to zrezygnowanie z dużej ilości, często mało wartościowego materiału na korzyść jakości. A jeśli tak, to rysują się dwie sprawy: Jedna to właściwe i trafne typowanie odpowiednich POP. Druga, nadal otwarta, to właściwe tworzenie dokumentów. Chodzi tu szczególnie o treść produkowanych przez POP akt”. Szawdzin miała tu na myśli „nie odzwierciedlanie faktycznego stanu rzeczy” w sprawozdaniach i protokołach POP wskutek ich wadliwego sporządzania, co według niej implikuje konieczność zatroszczenia się o znalezienie dla POP odpowiednich protoko-

¹⁰⁰ „Informacja o pracy AKW PZPR w Lublinie z sierpnia 1968”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (I), 35/1266/0/4/296: 30–1.

¹⁰¹ „Informacja o wykonaniu dotychczasowych prac związanych z wprowadzeniem metody reprezentacji [akt POP] w KW PZPR w Lublinie z dnia 1 XII 1964”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-515: nlb.

lantów. Przechodząc do wniosków, jakie nasunęły jej się przy rozważaniach nad sprawą wcielenia w życie zasady reprezentacji POP, Szawdzin stwierdziła:

- „1. Metoda reprezentacji wymaga dużej mobilizacji całego aparatu partyjnego, a szczególnie pracowników KP. Wprowadzenie tej metody pociąga za sobą konieczność:
 - a) przeszkolenia całego aparatu partyjnego oraz sekretarzy wytypowanych POP na temat prawidłowego tworzenia dokumentów,
 - b) jak najszybszego uporządkowania kancelarii KP i wydziałów KW,
2. Egzekutywy KP winny zatwierdzić aktywność nieetatowy i pracowników KP do systematycznej długofalowej opieki i pomocy wytypowanym POP. Zobowiązać odpowiedzialnego za daną POP towarzysza, by w wypadku zmiany [jej] sekretarza, nowego zapoznał z tymi sprawami.
3. Zobowiązać Komisje Rewizyjne do włączenia spraw związanych z metodą reprezentacji do zakresu swoich zainteresowań. Komisje Rewizyjne winny na bieżąco kontrolować ten odcinek gospodarki wewnątrzpartyjnej i rozliczać KP na plenarnych posiedzeniach i konferencjach sprawozdawczo-wyborczych.
4. Zainteresować w większym niż dotychczas stopniu zasadą reprezentacji:
 - a) Wydział Organizacyjny – jako odpowiedzialny za gospodarkę partyjną,
 - b) Wydział Ogólny – odpowiedzialny za prawidłowe prowadzenie kancelarii,
5. Zbierać nadal w KP materiały ze wszystkich POP, a równocześnie prowadzić badania akt POP posiadanych w archiwum z lat 1949–1964 i akt z wytypowanych POP i dopiero po upływie określonego czasu podjąć ostateczne decyzje odnośnie akt POP”¹⁰².

Sposób i formy wprowadzenia zasady reprezentacji POP Szawdzin zreferowała także na ogólnokrajowej naradzie kierowników AKW w grudniu 1964 r.¹⁰³. Przedstawione metody zyskały ich uznanie, choć zgłosili oni też szereg uwag. Dotyczyły one liczby proponowanych teczek dla akt reprezentatywnych POP oraz projektu wytypowania i przeszkolenia stałych protokolantów¹⁰⁴. Lecz generalnie dominująca była ogólna aprobata dla przyjętych przez nią rozwiązań ze strony uczestników narady, zwłaszcza kierownictwa

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 3–4 XII 1964”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4076: 84, 86.

¹⁰⁴ Ibid., 86.

AZHP, które zdecydowało o rozesłaniu opracowanej przez nią Informacji na ten temat do wszystkich AKW w charakterze wytycznych¹⁰⁵.

Zadania związane z wprowadzeniem zasady reprezentacji POP wpisano też do planu pracy AKW na 1965 r. Były to: „Kontrola wytypowanych POP. Przygotowanie materiałów na posiedzenie komisji. Instruktaż i pomoc KP”¹⁰⁶. Na podstawie tego planu pracy można się rozeznać odnośnie ram jej podziału w obrębie wyżej wymienionej komisji – do zadań personelu AKW należało udzielanie fachowego instruktażu, szkolenie oraz redagowanie potrzebnych opracowań, natomiast jej pozostali członkowie przeprowadzali kontrole wytypowanych POP. Z zadań tych, jak wynika ze sprawozdania AKW za ten rok, wywiązano się, kontrolując 60 POP, udzielając blisko 30 konsultacji telefonicznych, przygotowując i przeprowadzając cztery posiedzenia Komisji ds. wprowadzenia reprezentacji, ponadto przygotowując dla Sekretariatu KW informację o przebiegu prac nad wprowadzeniem zasady (marzec 1965 r.) i redagując podobne opracowanie dla Egzekutywy KW (sierpień 1965 r.)¹⁰⁷

Wspomniane wyżej opracowanie dla Egzekutywy KW, datowane na 31 VIII 1965 r., dotyczące przedsięwziętych działań przy realizacji zasady reprezentacji POP liczyło 10 stron¹⁰⁸. Szawdzin rozpoczęła je od wyłożenia powodów, dla których akta, zwłaszcza właściwie prowadzone, mają współcześnie istotne znaczenie dla funkcjonowania partii i jej poszczególnych ogniw, zaś „w przyszłości będą stanowiły warsztat pracy historyków nad wszechstronnym opracowaniem rewolucyjnego ruchu robotniczego”¹⁰⁹. Dalej stwierdziła, że procesy tworzenia i gromadzenia dokumentacji POP nie przedstawiają się najlepiej, co potwierdzały te akta, które znajdowały się w AKW – ze względu na ich liczne deficyty formalno-treściowe wiele z nich „nie przedstawia w tym stanie, jak są tworzone obecnie, większej wartości historycznej”. To zaś w dużym stopniu jest pochodną „poziomu przygotowania i troski sekretarza” każdej POP. Poprawę na odcinku tworzenia i kompletowania przez POP swoich akt przynio-

¹⁰⁵ „Informacja o pracy AKW PZPR w Lublinie z sierpnia 1968”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (I), 35/1266/0/4/296: 31.

¹⁰⁶ „Plan pracy AKW PZPR w Lublinie na rok 1965”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-484: nlb.

¹⁰⁷ „Sprawozdanie z pracy AKW PZPR w Lublinie za 1965”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-484: nlb.

¹⁰⁸ „Informacja o wykonaniu dotychczasowych prac związanych z wprowadzeniem metody reprezentacji akt POP w KW PZPR w Lublinie z dnia 31 VIII 1965”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-484: nlb.

¹⁰⁹ Ibid.

słoby udzielenie im „większej pomocy i opieki” przez KP. Jednak zważywszy, że aktualnie w województwie jest łącznie 4628 POP, a na każdy KP przypada ich od około 100 do 500, to w obliczu stanu kadrowego etatowego aparatu partyjnego i „możliwości aktywu poszczególnych KP” udzielenie wszystkim POP należnej pomocy jest niewykonalne. W tej sytuacji, zgodnie z zaleceniami ZHP, zaproponowano „wprowadzenie metody reprezentacji w odniesieniu do akt podstawowych organizacji partyjnych, polegającej na wytypowaniu grupy POP najbardziej reprezentacyjnych dla danego powiatu i dających przekrój wszystkich POP”. W kolejnym wątku zawarto kwintesencję sensu podejmowanych działań: „zastosowanie metody reprezentacji w procesie tworzenia, przekazywania i opracowywania dokumentów partyjnych pozwoli nam na udzielenie większej, niż dotychczas, pomocy i właściwego instruktażu wytypowanym podstawowym organizacjom partyjnym oraz ułatwi zebranie pełnych materiałów charakteryzujących pracę partyjną całego KP. W ten sposób dokumenty z wytypowanych POP stanowić będą podstawową bazę źródłową, zaś [te] z pozostałych POP będą uzupełnieniem. Autorka zaznaczyła, że wprowadzanie zasady odbywa się w niekorzystnych warunkach, jakie stwarzają „nieuporządkowane kancelarie KP (brak instrukcji kancelaryjnych i wykazu akt), a każdy KP pracuje na własny sposób, przywiązując większą lub mniejszą wagę do dokumentów partyjnych. Dalej pojawiły się informacje, znane z wcześniejszego opracowania na ten temat (powołanie komisji KW, jej zadania itp.). W toku dalszych działań przeprowadzono kontrole w 62 POP w ośmiu (spośród 20) powiatach, w nich zaś skontrolowano od dwóch (powiat lubartowski) do dwudziestu (miasto Lublin) POP. Szawdzin nie zapomniała dodać informacji na temat tego, że przedstawione przez nią wyniki prac nad wprowadzeniem zasady reprezentacji POP w Lubelskiem na naradzie kierowników AKW w grudniu 1964 r. – sposób i formy jej realizacji – spotkały się „z pełną aprobatą i uznaniem ze strony uczestników narady, jak również ze strony kierownictwa Archiwum ZHP”. Co więcej, podkreśliła, że owo opracowanie zostało rozesłane do wszystkich AKW jako rodzaj wartego wykorzystania wzoru postępowania na tym odcinku. Dalszy fragment treściowo pokrywa się z wyżej opisanym opracowaniem z grudnia 1964 r.

Powyższa informacja o realizacji zasady reprezentacji POP została przedstawiona i omówiona na posiedzeniu Egzekutywy KW w dniu 2 IX 1965 r.¹¹⁰

¹¹⁰ „Notatka z omawianej informacji o realizacji metody reprezentacji odnośnie do akt POP złożonej przez kierownika Archiwum [KW PZPR] na posiedzeniu Egzekutywy

Po jej wysłuchaniu sekretarz organizacyjny KW Ryszard Wójcik zobowiązał się do omówienia przez Wydział Organizacyjny wraz z Wydziałem Ogólnym i AKW problemu „właściwej organizacji pracy kancelarii wydziałów KW i KP” – logicznie rzecz biorąc: z ich pracownikami, choć być może informacje te miały też pośrednią drogą dotrzeć do sekretarzy POP – oraz „sprawę porządkowania dokumentów partyjnych, wykorzystując doświadczenia KC i Komitetu Warszawskiego PZPR odnośnie wprowadzenia systemu bezdziennikowego i możliwości wprowadzenia go w naszych kancelariach”. Kierowniczka AKW, Szawdzin, uzupełniając przedłożoną informację o wprowadzaniu zasady reprezentacji POP, dodała, że „już samo postawienie dokumentacji partyjnej w kręgu zainteresowania KP, udzielenie przez nie konkretnej pomocy POP wpłynęło dodatnio na poprawę tego najbardziej zaniedbanego odcinka gospodarki wewnątrzpartyjnej [tj. na proces tworzenia dokumentów partyjnych – T.C.]. Puentując przebieg posiedzenia Egzekutywy, I sekretarz KW, Władysław Kozdra stwierdził – choć nie jest całkiem jasne, co miał na myśli – że, „należałoby dotychczasowe dobre doświadczenia z reprezentacją rozszerzyć na pozostałe POP. Jednocześnie nadmienił, że uporządkowanie spraw związanych z dokumentacją partyjną wpłynie dodatnio na kulturę pracy partyjnej w realizacji całokształtu zadań organizacji partyjnych”¹¹¹.

Wdrożenie i modyfikowanie zasady reprezentacji POP w Lubelskiem

„Wymiernym” etapem progresu wprowadzania zasady reprezentacji POP w Lubelskiem może być sporządzenie w 1967 r. kartoteki wytypowanych POP¹¹². Lecz nie należy tego przesadnie interpretować. W planie pracy AKW na 1968 r. znajdował się m.in. punkt „Metoda reprezentatywności akt POP”, uwzględniający kontrolę wytypowanych POP, przeprowadzenie narad instruktażowo-szkoleniowych dla nowo wybranych sekretarzy reprezentatywnych POP i przygotowanie posiedzeń komisji KW pracującej nad wdrażaniem owej metody¹¹³. Szawdzin w oparciu o analizy akt POP przechowywanych

KW PZPR w Lublinie w dniu 2 IX 1965, z dnia 11 IX 1965”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-484: nlb.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² „Sprawozdanie z pracy AKW PZPR w Lublinie za 1967”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-484: nlb.

¹¹³ „Plan pracy AKW PZPR w Lublinie na rok 1968”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-484: nlb.

w AKW stwierdziła, że materiały te w większości są jednorodne tak co do formy, jak i treści. Z tego wywiodła wniosek o konieczności przeprowadzenia selekcji oraz zabezpieczenia niezbędnej ilości dokumentów wytwarzanych przez POP. Stosownie do zaleceń ZHP wprowadziła zasadę reprezentacji POP, polegającą na dokonaniu wyboru najbardziej reprezentatywnych – dających przekrój wszystkich – POP dla danego powiatu. Zastosowane w niej rozwiązania uwzględniały pełen cykl życia ich dokumentów, tj. proces ich tworzenia, przekazywanie i opracowywanie. Skutkiem jej przyjęcia było zwiększenie pomocy i instruktażu udzielanego owym POP, co przełożyło się na ułatwienie gromadzenia materiałów charakteryzujących pracę partyjną danego POP. Zaś materiały wytypowanych POP miały stanowić podstawową bazę źródłową dla wiedzy na temat ich pracy¹¹⁴. Dla wprowadzonej zasady reprezentacji akt POP przygotowano i wydrukowano karty inwentarzowe (1968 r.)¹¹⁵. Ich wzór (zawierały dziewięć rubryk: nazwa Archiwum lub pieczęć, nazwa zespołu, dział w reprezentatywności POP, nazwa instytucji, na terenie której działa POP, z którego roku są akta, rodzaj akt [maszynopis lub rękopis], sygnatura, data wprowadzenia zasady reprezentatywności, uwagi), podobnie jak wzorcowe nazwy 16 „działów w reprezentatywności POP”) można odnaleźć w zespole KC PZPR (znajdują się one również w tabeli ukazującej POP „R” według stanu na 21 VIII 1967 r.)¹¹⁶.

W planie pracy AKW na 1969 r. znajdowała się między innymi kontynuacja badań nad „materiałami akt reprezentacji, aktami KZ i KGr, charakterem produkcji akt”, co odnotowali kontrolujący AKW w połowie tego roku przedstawiciele WKR¹¹⁷. W czerwcu 1971 r. w AKW w Lublinie została przeprowadzona kontrola przez starszego instruktora KC Jana Szczęblewskiego. Kontrolujący zwrócił między innymi uwagę na realizację zaleceń w sprawie reprezentatywności akt POP. Ustalono, że sprawie tej lubelskie AKW poświęci

¹¹⁴ „Informacja o pracy AKW PZPR w Lublinie z sierpnia 1968”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (I), 35/1266/0/4/296: 29.

¹¹⁵ Ibid., 21.

¹¹⁶ „[Karta kartotekowa dla reprezentatywnych POP PZPR]”, [1968] i „[Wzór formularza tabelarycznego sprawozdania o rocznym stanie liczbowym reprezentatywnych POP PZPR]”, [1968], Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-516: nlb.

¹¹⁷ „Protokół z przeprowadzonej kontroli AKW w Lublinie [przez członków Zespołu Organizacyjnego WKR] z dnia 21VI 1969”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4108: 6.

więcej uwagi w drugim półroczu tego roku¹¹⁸. Wiązało się to z planowanym wstawieniem punktu dotyczącego zasady reprezentacji POP do programu najbliższej narady kierowników AKW¹¹⁹. W sprawozdaniu AKW za 1971 r. wykazano kontynuację badań nad zasadą reprezentacji POP, czego przejawem było właśnie przygotowanie materiałów na ten temat na naradę kierowników AKW¹²⁰. W styczniu 1972 r. wygłoszono na niej referat pt. „Realizacja metody reprezentacji akt POP w województwie lubelskim” wedle wytycznych Wydziału Organizacyjnego i CA KC PZPR w sprawie jej stosowania¹²¹. Niestety, w protokole nie zamieszczono jego streszczenia¹²². Nie dołączono także jego tekstu jako załącznika. Jest to o tyle dojmujące, że ów referat mógł zawierać rodzaj ważnego podsumowania domniemanego drugiego etapu wprowadzania zasady reprezentacji POP w Lubelskiem. Notabene w 1973 r. kontrolerzy z CA KC PZPR wizytujący AKW stwierdzili prawidłową realizację zasady reprezentatywności POP. Jedynym dostrzeżonym przez nich mankamentem było prowadzenie kartoteki POP „R”, będącej rodzajem ich wykazu, tylko według powiatów (prawdopodobnie bez uwzględnienia ich „klasyfikacji działowej”) – to najwyraźniej uznano za zbyt pobieżną i niekompletną informację¹²³.

W sprawozdaniu za 1972 r. podano, że na odcinku reprezentacji POP prowadzono „porównanie stanu ilościowego i jakościowego akt POP reprezentatywnych i nie objętych reprezentacją”¹²⁴. Począwszy od sprawozdania za 1973 r., AKW nie wykazywało działań nad zasadą reprezentacji POP, co potwierdzałoby tezę o zakończeniu kolejnego etapu wprowadzania wyżej wymienionej zasady w podstawowym zakresie albo wskazywałoby na zarzucenie

¹¹⁸ „Notatka powizytacyjna z pobytu w AKW PZPR w Lublinie w dniach 24–25 VI 1971”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹¹⁹ „Notatka powizytacyjna kontrolera KC dla AKW w Lublinie z dnia 28 VI 1971”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4108: 12.

¹²⁰ „Sprawozdanie z pracy AKW PZPR w Lublinie za rok 1971”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹²¹ „Sprawozdanie z pracy AKW PZPR w Lublinie za rok 1972”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹²² „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 27–28 stycznia 1972”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4286: 68.

¹²³ „Protokół z wizytacji AKW w Lublinie z 28 VI 1973”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4108: 19.

¹²⁴ „Sprawozdanie z pracy AKW PZPR w Lublinie za rok 1972”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-322: nlb.

nad nią prac z jakiegoś powodu. Zagadnienie to „powróciło” dopiero w planie pracy AKW na 1976 r., pod postacią punktu: „Dokonanie analizy POP reprezentatywnych w nowej strukturze administracyjnej”¹²⁵. Z kolei do planu pracy AKW na następny rok wpisano jedynie „szkolenie sekretarzy” między innymi reprezentatywnych POP w ramach nadzoru nad registraturą bieżącą¹²⁶. W Sprawozdaniu AKW za 1976 r. poinformowano o dokonaniu analizy POP „R” w nowej strukturze organizacyjnej i o przesłaniu do CA KC PZPR wykazów POP reprezentatywnych przynależnych już do innych województw, a także o nadzorowaniu „procesu tworzenia dokumentów partyjnych” między innymi w reprezentatywnych POP¹²⁷. W 1977 r. kierowniczka lubelskiego AKW przygotowała wytyczne dla reprezentatywnych POP w sprawie gromadzenia i przekazywania ich akt do AKW¹²⁸.

Rezultaty stosowania zasady reprezentacji POP w Lubelskiem

Skutkiem podejmowanych zwłaszcza przez AKW działań były określone stany ilościowe i rodzajowe cechujące system POP „R” w województwie lubelskim (tab. 3). Ich zestawienie datowane na koniec grudnia 1966 r. pokazuje, że w Lubelskiem na ogółem 4892 POP reprezentatywnych było 344, co stanowiło 7% ogółu¹²⁹. W procentach była to najniższa wartość w zestawieniu z pozostałymi województwami. Jeśli chodzi o liczby bezwzględne, lubelska organizacja partyjna plasowała się na 9 (spośród 19 organizacji partyjnych szczebla wojewódzkiego) miejscu. Powyższe zestawienie najprawdopodobniej odzwierciedla stan tamtejszych reprezentatywnych POP, będący wynikiem ustaleń dokonanych na tym odcinku nie później niż w styczniu 1964 r.

¹²⁵ „Plan pracy AKW PZPR w Lublinie na rok 1976”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹²⁶ „Plan pracy AKW PZPR w Lublinie na rok 1977”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹²⁷ „Sprawozdanie z pracy AKW PZPR w Lublinie za rok 1976”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹²⁸ „Sprawozdanie z pracy AKW PZPR w Lublinie za rok 1977”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹²⁹ „Zestawienie reprezentatywnych POP według województw, stan na 31 XII 1966 – zał. do informacji z narady kierowników AKW w dniach 30–31 V 1967”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4287: 134.

Tab. 3. POP „R” w województwie lubelskim (stan na koniec 1966 r.)

Ogółem POP „R”	w tym:								
	w zakładach produkcyjnych	w spółdzielniach handlowych	w spółdzielniach pracy	w PGR	w POM	wiejskie	szkolne	w instytucjach, urzędach	w spółdzielniach produkcyjnych
344	52	24	8	21	14	154	22	38	11

Źródło: na podstawie „Zestawienie wytypowanych POP do metody reprezentacji w województwie lubelskim, styczeń 1964 r. – załącznik do Informacji o pracy AKW PZPR w Lublinie”, sierpień 1968, Komitet Wojewódzkiej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (I), 35/1266/0/8/2387: 96.

Liczby reprezentatywnych POP przypadających na poszczególne powiaty (ogółem 20 w województwie) były naturalnie niejednakowe – ich największe zagęszczenie (od 21 do 22) występowało w trzech spośród nich i w mieście-powiecie Lublinie, trzy inne powiaty były z kolei „najuboższe” w POP „R”, mając ich zaledwie 12 bądź 13. W tym okresie dane te były bardzo płynne, np. w zestawieniu z pierwszej połowy stycznia 1967 r. doliczano się ich 346 i to właśnie zestawienie przesłano do Działu Archiwów Terenowych ZHP¹³⁰. Z kolei zestawienie z sierpnia tego roku, które także trafiło do KC, obejmowało 344 reprezentatywnych POP (na ogółem 4954 w województwie).

Nowy podział administracyjny państwa z połowy 1975 r. wpłynął na stan ilościowy POP „R”, nad którymi nadzór sprawowało AKW PZPR w Lublinie. Naturalną konsekwencją zmniejszenia obszaru dotychczasowego województwa lubelskiego i powstania nowych województw było „odstąpienie” im wraz z terytoriami, na których powstały, reprezentatywnych POP na nich się znajdujących. Z podsumowania danych zawartych w wykazach POP „R” dotyczących 20 zlikwidowanych powiatów dotychczasowego województwa lubelskiego wynikałoby, że u progu wspomnianego podziału znajdowało się ogółem w nim 353 POP „R”. Co oznaczało, że w porównaniu ze schyłkiem lat 60. w grupie tej pojawiło się 9 nowych organizacji. Nowopowstałym województwom: białkopodlaskiemu, chełmskiemu, lubelskiemu i zamojskie-

¹³⁰ „Wykaz wytypowanych POP do zasady reprezentacji w województwie lubelskim”, [styczeń 1967], Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-484: nlb.

mu „w udziale” przypadło odpowiednio: 61, 39, 145 i 68 POP „R”. Natomiast w województwie tarnobrzeskim znalazło się wówczas 20 POP „R” z terenu trzech powiatów istniejących do niedawna w Lubelskiem¹³¹.

Tab. 4. POP „R” w województwie lubelskim z podziałem na sektory i branże (stan na sierpień 1967 r.)

Ogółem POP „R”	w tym:															
	przemysł	rolnictwo i leśnictwo	budownictwo	transport i łączność	spółdzielnie pracy	obróć towarowy	gospodarka komunalna	radę narodowe	milicja obywatelska	wymiar sprawiedliwości	szkolnictwo i oświata	szkoły wyższe	kultura	służba zdrowia	organizacje i towarzystwa	pozostałe
344	46	198	5	5	9	25	1	6	7	1	22	1	2	3	0	13

Źródło: na podstawie „Wykaz reprezentatywnych POP (według działów) AKW PZPR w Lublinie”, 21 VIII 1967, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXII-515: nlb.

W połowie października 1975 r. kierowniczka poinformowała CA KC PZPR o zabezpieczeniu w zasobie lubelskiego AKW akt wszystkich zlikwidowanych KP, wraz z aktami reprezentatywnych POP z ich terenu (na „przedpolu archiwalnym” z zasady miały zostać tylko akt POP „R” wytwarzane od 1 czerwca 1975 r.). Ponadto przesłała aktualny wykaz POP „R” województwa lubelskiego w jego nowych granicach¹³². Wykaz ten liczył 144 pozycje, co oznaczało ok. 41% stanu z maja 1975 r.¹³³ W tab. 5 zamieszczono zestawienie owych POP, będące moim „autorskim” odwzorowaniem ogólnokrajowego „modelo-

¹³¹ „Wykazy podstawowych organizacji partyjnych wytypowanych jako reprezentacyjne [sic!] [z powiatów dawnego województwa lubelskiego włączonych do województw: zamojskiego, białkopodlaskiego, lubelskiego, chełmskiego i tarnobrzeskiego]”, [1975 r.], Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/1621: 1–23.

¹³² „Pismo kierownika AKW PZPR w Lublinie do CA KC PZPR z dnia 16 X 1975”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹³³ „Wykaz reprezentacyjnych [sic!] POP w woj.[ewództwie lubelskim]”, b.d., Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

wego” wykazu POP z 1968 r. w układzie „sektorowo-branżowym”. Tytułem objaśnienia zgłoszę kilka uwag *à propos* charakteru zawartości niektórych, być może nieoczywistych pozycji. W przypadku działu „Przemysł” – pod tę pozycję zaklasyfikowałem wszelkie gałęzie przemysłu, czyli chemiczny, przetwórczy, odzieżowy itd., z kolei w dziale „Rolnictwo” znalazły się między innymi PGR i POM, w „Obrocie towarowym” Hurtownia Chemiczna i Miejski Handel Detaliczny, a w „Administracji specjalnej” występują nadleśnictwa państwowe. Jako „Samorząd chłopski” zaklasyfikowałem powiatowy związek kółek rolniczych, a wśród „Pozostałych” występują banki.

Tab. 5. POP „R” w województwie lubelskim z podziałem na sektory i branże (stan na październik 1975 r.)

Nazwa działu	Liczba reprezentatywnych POP	Odsetek w %
przemysł	15	10,42
rolnictwo	13	9,03
budownictwo	2	1,39
transport i łączność	4	2,77
spółdzielczość pracy i handlu	12	8,33
obróć towarowy	2	1,39
gospodarka komunalna	1	0,69
radę narodowe	3	2,08
milicja obywatelska	4	2,77
wymiar sprawiedliwości	1	0,69
szkolnictwo i oświata	9	6,25
instytuty naukowe	1	0,69
kultura	1	0,69
służba zdrowia	1	0,69
administracja specjalna	3	2,08
samorząd chłopski	1	0,69
wiejskie	65	45,14
terenowe	4	2,77
pozostałe	2	1,39

Źródło: opracowanie własne na podstawie: „Wykaz reprezentacyjnych [sic!] POP w woj. [ewództwie lubelskim]”, [październik 1975], Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

W 1978 r. opracowano i rozesłano do wszystkich ogniw partyjnych w województwie „Wytyczne KW PZPR w sprawie gromadzenia i przekazywania akt PZPR do Archiwum” – „do zapoznania się i ścisłego przestrzegania”¹³⁴. Ich treść miała być również przekazana reprezentatywnym POP, którym przypomniano o obowiązku przekazywania do AKW dokumentów powstałych w wyniku ich działalności po upływie 2–3 lat od ich wytworzenia. Według stanu na koniec czerwca 1979 r. lista reprezentatywnych POP w Lubelskiem obejmowała 144 pozycje. Z tego opracowania można było się dowiedzieć, że na terenie 13 instancji I stopnia (2 KM i 11 KG) nie było ani jednej POP „R”¹³⁵. Trudno to zinterpretować inaczej niż jako objaw dysfunkcji systemu POP „R”. Kwestia ta niebawem miała zostać wyeksponowana.

W planie pracy AKW na 1979 r. zapisano przeprowadzenie w ramach nadzoru nad registraturą bieżącą „kontroli tworzenia dokumentów” między innymi w POP reprezentatywnych¹³⁶. W latach 1980–1984 r. lubelskie AKW miało „pod sobą” 141 reprezentatywnych POP¹³⁷. W latach 1985–1986 i co najmniej do lutego 1987 r. nadal istniało ich tyle samo¹³⁸. Ale 1987 r. miał ujawnić zmiany stanu faktycznego dotyczącego reprezentatywnych POP z terenu działania wyżej wymienionego archiwum, które zrazu objawiły się w tym, że w ankiecie sprawozdawczej za ten rok w punkcie, gdzie należało wpisać liczbę POP „R”, nie pojawiły się żadne wartości liczbowe¹³⁹. W 1988 r. nowa kierowniczka AKW Wiesława Malec poinformowała Sekretariat KW o tym, że mimo Instrukcji Sekretariatu KC w sprawie dokumentacji partyjnej z 1982 r.,

¹³⁴ „Pismo sekretarz KW Ewy Krajewskiej do I sekretarza KW PZP w Milejowie z dnia 21 X 1980”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4280: 15.

¹³⁵ „Wykaz POP reprezentatywnych w woj.[ewództwie] lubelskim. Stan na 30 VI 1979”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4280: 2–11. „Wykaz POP reprezentatywnych w woj.[ewództwie] lubelskim. Stan na 30 VI 1979”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4166: 10.

¹³⁶ „Plan pracy AKW PZPR w Lublinie na rok 1979”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹³⁷ „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za rok 1980”, „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za rok 1983”, oraz „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za rok 1984”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹³⁸ „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za lata 1985–1986”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹³⁹ „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za rok 1987”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

dotyczącej przekazywania do AKW akt 10% wytypowanych reprezentatywnych POP z województwa „Dotychczas nie została wyłoniona taka reprezentacja w województwie lubelskim”, zaś istniejący wykaz POP „R” był od dawna nieweryfikowany¹⁴⁰. O ile pierwszą z tych informacji, jeśli ją potraktować dosłownie (tzn. jako zwłokę ze ścisłym wypełnieniem zalecenia KC sprzed ok. 6 lat), można by przyjąć do wiadomości, o tyle tę ostatnią informację, wedle której liczba POP „R” rzekomo była identyczna z tą z początku lat 60., trzeba uznać za ewidentnie nieprawdziwą. Lecz najwyraźniej istniały jakieś przesłanki, dla których tak to właśnie przedstawiono. Do tego wątku, jak i do wątku nagłej i zagadkowej „ewaporacji” wszystkich POP „R” z ankiety z 1987 r., przyjdzie nam jeszcze wrócić.

Gromadzenie i segregacja zespołowa akt POP „R” w zasobie Archiwum KW PZPR w Lublinie

Równie ważkim zagadnieniem, co stan reprezentatywnych POP, których akta miały trafić do AKW, są problemy dotyczące akt, które już się tam znalazły. Kwestia segregacji zespołowej akt POP w archiwach partyjnych została rozstrzygnięta na poziomie centralnym w drugiej połowie lat 60. (tzn. dotyczyła ona tworzenia z nich grup zespołów) i w lubelskim AKW zapewne zasadniczo się tego trzymało. O co w AZHP i później w CA KC PZPR zresztą się troszczono. Na przykład podczas wizytacji w czerwcu 1971 r. kierowniczce lubelskiego KW udzielono instruktażu w przedmiocie nadawania układu akt w zespołach KP – w niezatytułowanej notatce Szawdzin zapisała sobie wskazówki, zgodnie z którymi oddzielne grupy w owych zespołach [sic!] miały stanowić akta: KM, KZ, KG, reprezentatywnych POP i reszty POP¹⁴¹. Kolejna dekada miała na tym odcinku przynieść zmiany spowodowane choćby tym, że akta POP „R” wytworzone przed czerwcem 1975 r. miały stać się zespołami zamkniętymi, a gromadzenie w AKW młodszych miało zacząć właściwie od nowa.

¹⁴⁰ „Informacja dotycząca reprezentacji POP w AKW [PZPR w Lublinie]”, [1988 r.], Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4280: 23.

¹⁴¹ „[Notatka kontrolna kierownik AKW]”, [1971? r.], Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4108: 34.

W opracowaniach opisujących stan i rozmiary zasobu lubelskiego AKW w 1977 r. i 1978 r. nie pojawił się nawet osobny punkt dotyczący POP „R”¹⁴². Co musiało oznaczać, że nie doszło jeszcze do choćby częściowej akcesji tych, które wytwarzano od połowy 1975 r., lecz w planie pracy AKW za 1978 r. pojawił się już punkt dotyczący „założenia w nim nowych zespołów” między innymi dla reprezentatywnych POP¹⁴³. W jego sprawozdaniu za ów rok opisano wykonanie tego zadania tak ogólnikowo, że ktoś w CA KC PZPR opatrzył to wymowną uwagą: „Co konkretnie, jakie [wykonano] czynności?”¹⁴⁴. W niedatowanym opracowaniu AKW, opisującym ilościowy stan zespołów różnych ogniw PZPR wytwarzanych od 1975 r., w odniesieniu do akt POP „R”, uwzględnionych w formularzu sprawozdania – zarówno względem tych, które miały być przejęte w ciągu 1979 r., jak i w odnośnym fragmencie opisu stanu archiwum (na dzień 31 grudnia tego roku), nie wpisano ani jednej pozycji dotyczącej POP „R”¹⁴⁵, co oznaczałoby, że nadal ich tam nie było.

W 1980 r. AKW bodajże po raz pierwszy przejęło akta reprezentatywnych POP „R”, mianowicie od 12 z nich, w rozmiarze 0,25 mb. Jednocześnie zaznaczono, że 128 POP „R” zalega z przekazaniem akt do AKW od ponad trzech lat¹⁴⁶. W sprawozdaniu AKW za 1981 r. podano, że jedynie 26 tychże POP przekazało mu akta o łącznej objętości 0,5 mb, które w całości opracowano. Znowu zaznaczono, że 115 POP „R” zalega z terminowym przekazywaniem akt do AKW¹⁴⁷. W 1982 r. nie przejęto żadnych akt od reprezentatywnych POP¹⁴⁸. W tymże roku w zasobie lubelskiego AKW było przechowywanych

¹⁴² „Stan zasobu AKW PZPR w Lublinie na dzień 31 grudnia 1977”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4286: 113. „Stan zasobu AKW PZPR w Lublinie na dzień 31 grudnia 1978”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁴³ „Plan pracy AKW PZPR w Lublinie na rok 1978”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁴⁴ Ujęto to tak: „Założenie nowych zespołów dla jednostek terenowych powstałych po reorganizacji administracji – Wykonano”. Zob. „Sprawozdanie z pracy AKW PZPR w Lublinie za rok 1978”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁴⁵ „Zespoły PZPR (po 1975 r.) [w zasobie AKW PZPR w Lublinie]”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4067: 2.

¹⁴⁶ „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za rok 1980”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁴⁷ „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za rok 1981”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁴⁸ „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za rok 1982”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

0,75 (jw.) mb akt POP „R” z lat 1973–1980¹⁴⁹. Niemal identyczne dane podano dla schyłku 1983 r.: przechowywano tam tyle samo akt POP „R”, ale z lat 1975–1981 (notabene akta te miały opracowane karty inwentarzowe)¹⁵⁰ – co oznaczałoby, że pozyskano akta z 1981 r. (co w ogóle nie wpłynęło na zwiększenie rozmiarów w mb), ale co w takim razie stało się z tymi z lat 1973–1974? A może ten ostatni zakres chronologiczny był zwyczajną pomyłką (przecież akta powstałe do końca maja 1975 r. należało przekazać do AKW jeszcze w roku dokonania tamtej reformy)?

W planach pracy AKW na lata 1983–1985 w ogóle nie wymieniano POP „R” między ogniwami struktury partyjnej, zobligowanymi do przekazywania mu swych akt, w tym nawet wśród zalegających z wywiązywaniem się z tego obowiązku (w tym kontekście wymieniono tylko KG i KZ)¹⁵¹. I faktycznie, w ankietach sprawozdawczych za lata 1983–1984 wpisano, że nie przejęto żadnych akt od którejkolwiek z POP „R”. Zarazem poinformowano, że określona liczba (w 1983 r. było to 115, w 1984 r. najpewniej także ponad 100 – niestety nie udało się odczytać tej liczby) POP „R” zalega ponad 3 lata z przekazaniem akt do AKW¹⁵². W zasobie tegoż AKW według stanu na koniec 1984 r. wykazywano wciąż jedynie 0,75 mb akt reprezentatywnych POP z lat 1975–1981¹⁵³.

W sprawozdaniu za 1985 r. tematu gromadzenia akt POP „R” w ogóle nie poruszono. Choć w opracowaniu AKW datowanym prawdopodobnie na schyłek tego roku opisano liczne braki w odniesieniu do akt POP „R” z terenu 4 KM-G i 21 KG, skąd powinny były już wpłynąć znaczne ilości akt z drugiej połowy lat 70. i z początku lat 80.¹⁵⁴ Na koniec 1986 r. w dalszym ciągu wyka-

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ „[Wykaz?] stanu archiwalnego [zasobu] AKW PZP w Lublinie na 31 XII 1983 – załącznik nr 6 do ankiety sprawozdawczej AKW PZPR w Lublinie za rok 1983”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁵¹ „Plany pracy AKW PZPR w Lublinie na lata 1983–1985”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁵² „Ankiety sprawozdawcze AKW PZPR w Lublinie za lata 1983 i 1984”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁵³ „AKW PZPR w Lublinie. Zasób archiwalny stan na dzień 31 XII 1984”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁵⁴ „Wykaz POP reprezentatywnych w woj.[ewództwie] lubelskim [z odręcznymi dopiskami zapewne z grudnia 1985]. Stan na dzień 30 VI 1979”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4166: 1–11.

zywano 0,75 mb akt reprezentatywnych POP z lat 1975–1981¹⁵⁵. W ankiecie sprawozdawczej z lutego 1987 r. za lata 1985–1986 podano, że w tym okresie nie pozyskano żadnych akt od którejkolwiek z reprezentatywnych POP, zaznaczając ponadto, że wszystkie one zalegają ponad 3 lata z przekazaniem akt do AKW¹⁵⁶. Eufemistycznie rzecz ujmując, gromadzenie akt tej proveniencji odbywało się dość nieregularnie.

Zapewne w związku z owymi zaległościami kierowniczka AKW wystosowała w październiku 1987 r. pismo do sekretarzy KG, KM-G, KM i KZ, w którym przypominała im o tym, że „Zgodnie z decyzją KC PZPR dokumenty powstałe w wyniku działalności komitetów wszystkich szczebli i reprezentatywnych POP [wyróżnienie T. C.] winny być po upływie 2–3 lat od chwili ich powstania przekazane do Archiwum KW”. Nadmieniła także o obowiązujących w tej materii normatywach, w tym o Instrukcji Sekretariatu KC PZPR z grudnia 1982 r. w sprawie dokumentacji partyjnej w komitetach i organizacjach PZPR¹⁵⁷. Fakt, do kogo to pismo w sprawie między innymi akt POP „R” było wystosowane, mógł być nie bez znaczenia z perspektywy procedury przekazywania ich do AKW, jak i roli, jaką miały w niej do odegrania owe komitety, a także statusu „zespołowego”, jaki w AKW miały przybierać akta wyżej wymienionych POP. Ów domysł może mieć coś wspólnego ze wspomnianą powyżej, tyleż zaskakującą, co i niezrozumiałą, treścią ankiety AKW za 1987 r. Otóż wydaje się ona taka, ponieważ w formularzu ankiety, tam gdzie należało wpisać ogólną liczbę POP „R” i rozmiary akt przejętych do AKW od tych ogniw partyjnych, nie wpisano żadnych danych – poza myślnikami, niewątpliwie odpowiadającymi zerowym wartościom¹⁵⁸. Zestawmy to z innymi wartymi w tym kontekście wzięcia pod uwagę przesłankami, a mianowicie: 1) z informacją w tabeli ukazującej stan zespołów otwartych w AKW (na dzień 31 grudnia 1987 r.), która ów stan w odniesieniu do akt POP

¹⁵⁵ „AKW PZPR w Lublinie. Zasób archiwalny stan na dzień 31 XII 1986”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁵⁶ „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za lata 1985–1986”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁵⁷ „Pismo okólne kierowniczki AKW do I sekretarzy KM, KM-G, KG i KZ z dnia 12 X 1987”, Komitet Wojewódzkiej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4079: 3.

¹⁵⁸ „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za rok 1987”, 31 XII 1987, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

„R” ujmowała słowami: „W ramach KM, KM-G i KG”¹⁵⁹, 2) z jeszcze bardziej dosadną informacją z innej wersji owej tabeli (z rubryki „Opracowane pomoce naukowe i archiwalne”), w której w wierszu dotyczącym POP „R” wpisano: „W zespołach KM, KG, KM-G”¹⁶⁰. Na podstawie powyższych informacji nasuwa się tylko jeden wniosek: w 1987 r. zlikwidowano odrębne zespoły reprezentatywnych POP (od 1975 r.) i po prostu włączono je do zespołów instancji stopnia podstawowego. W opisie zasobu AKW z końca grudnia 1987 r. wprost podano, że są w im akta POP „R” z lat 1975–1984, ale znajdują się one w zespołach KM, KG i KM-G¹⁶¹. Sytuację tą potwierdzono, wyrywkowo porównując potwierdzone informacje o obecności w zasobie AKW akt kilku reprezentatywnych POP z terenu działania jednego z komitetów PZPR stopnia podstawowego z faktem, jakim jest ich aktualna przynależność do zespołu archiwalnego tegoż komitetu w Archiwum Państwowym w Lublinie¹⁶². Sytuacja taka nie mogła być wynikiem jakiejś samowoli, lecz musiała być rezultatem zastosowania się do polecenia wydanego przez CA KC PZPR lub przynajmniej jego zezwolenia na indywidualny wniosek AKW w tej sprawie¹⁶³.

¹⁵⁹ „AKW PZPR w Lublinie. Zasób archiwalny stan na dzień 31 XII 1987”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁶⁰ „AKW PZPR w Lublinie. Zasób archiwalny stan na 1987.12.31”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Odnosi się to do akt 2 POP „R” (POP „R” w Fabryce Żelatyny i POP „R” w WSS/Oddział w Puławach), działających na terenie podlegającym KM PZPR w Puławach: występują one zarówno w wykazie reprezentatywnych POP, które swoje akta (częściowo) przekazały do AKW, jak i w inwentarzu zespołu archiwalnego KM PZPR w Puławach. Por. „Wykaz POP reprezentatywnych w woj.[ewództwie] lubelskim. Stan na 30 VI 1979 [z późniejszymi uzupełnieniami]”, Komitet Wojewódzkiej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4166: 2 oraz „Inwentarz zespołu archiwalnego Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Puławach 1959–1990”, 35/1354/0/-/62 i 35/1354/0/-/62.

¹⁶³ Na zasadność postawienia hipotezy o wniosku w tej sprawie z AKW PZPR w Lublinie do CA KC PZPR w Warszawie i zgodzie tego ostatniego na to, aby w tym pierwszym nie wyodrębniano (tymczasowo?) zespołów akt POP (od 1975 r.) wskazywałaby następująca lakoniczna wzmianka w protokole zdawczo-odbiorczym przekazania AKW przez jego dotychczasową kierowniczkę, H. Szawdzin, następczyni, W. Malec, cytuję: „Materiały POP «R» od 1975 [r.] znajdują się w zespołach instancji terenowych. Wyodrębnienie POP «R» w samodzielne zespoły jest w chwili obecnej niemożliwe z uwagi na brak miejsca w magazynach”. Mogłoby to wskazywać na przyjęcie takiego rozwiązania w obliczu problemów z wystarczającą powierzchnią magazynową. Por. „Protokół zdawczo-odbiorczy zasobu Archiwum KW PZPR”, 1 II 1988, Registratura Archiwum Państwowego w Lublinie, Oddział II/ 38: 5

Czy jednak nie doszło do sytuacji, w której w niedługim czasie wydano dwa sprzeczne polecenia: jedno nakazujące włączanie akt POP „R” do zespołów instancji I stopnia i drugie – nakazujące powrót do stanu sprzed wydania tego pierwszego? Czyż za prawdopodobieństwem wydania tego drugiego polecenia – bo co do pierwszego i wykonania go w AKW nie ma wątpliwości – nie przemawia wymowa dwóch poniższych informacji źródłowych? Pierwsza z nich zawarta jest w „uzupełnieniu” do ankiety sprawozdawczej AKW za lata 1987–1988, datowanym na styczeń 1988 r. Otóż jest w nim zdanie: „Wyłączono z dokumentów instancji i sporządzono wykaz POP «R», uwzględniający lata przekazanych do Archiwum dokumentów” oraz że opracowano informację na ten temat dla kierownictwa wojewódzkiej organizacji partyjnej¹⁶⁴. Druga informacja wiąże się z treścią pytania nr 16 zawartego w kolejnej ankiecie sprawozdawczej wypełnionej w lutym 1988 r.: „Czy przeprowadziłeś weryfikację zespołów KZ i POP reprezentatywnych?”, a szczególnie wymowne jest udzielenie na nie odpowiedzi pozytywnej przez kierowniczkę AKW¹⁶⁵. W świetle owych doniesień mogłoby się wydawać, że najpierw nakazano archiwom anihilację odrębności zespołowej akt POP „R”, a wkrótce nakazano im wycofać się rakiem z wykonanego niedawno (lub może nawet niedokończonego) zadania. Czyżby przez ową „weryfikację” należało rozumieć potwierdzenie wykonania późniejszego polecenia? Biorąc pod uwagę dosyć znikomą „reprezentację” akt POP „R” w lubelskim AKW, nie byłoby to arcytrudne zadanie. To chyba mogłoby wyjaśniać stan dezorientacji, w jaki popadło wtedy wiele osób realizujących zadania na tym odcinku. Na tą domniemaną dezorientację wskazywałby chyba dalszy ciąg zdarzeń.

Dowodów na nią wydaje się dostarczać protokół pokontrolny z „lustracji” przeprowadzonej w AKW w czerwcu 1988 r. przez trzyosobowy zespół złożony z członków Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej¹⁶⁶. Jest w nim zapis: „Kontrolą objęto materiały archiwalne dotyczące reprezentatywnych POP. Zgodnie z zaleceniem, 10% ogólnej liczby wszystkich podstawowych organizacji partyjnych powinno przekazywać akta partyjne do Archiwum. Opracowany jest

¹⁶⁴ „[Uzupełnienie Ankiety sprawozdawczej AKW PZPR w Lublinie za lata 1987–1988, 23 I 1988]”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁶⁵ „[Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie z początku 1988 r.]”, 6 II 1988, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁶⁶ „Informacja o lustracji AKW PZPR w Lublinie”, czerwiec 1988, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

wykaz tych POP (141) i zatwierdzony przez Sekretariat KW PZPR, lecz zgodnie z wymogami nieweryfikowany od 1962 r. w miarę zmian i przekształceń strukturalno-organizacyjnych tych POP. Zespół kontrolny stwierdził, że nie wydzielone są akta reprezentatywnych POP [wyróżnienie T.C.] i nie prowadzi się rejestru wpływu tych dokumentów do Archiwum, brak jest też udokumentowania pracy z tymi POP w tym zakresie”. We wnioskach pokontrolnych zapisano: „Zgodnie z wytycznymi Centralnego Archiwum [KC PZPR] zweryfikować i opracować akta reprezentatywnych POP”. Niestety nie podano, o jakie wytyczne CA KC PZPR chodzi. Jak się wydaje, problemami, które dostrzeżono wtedy na odcinku POP „R”, były: 1) brak aktualizacji wykazu tychże organizacji będących pod nadzorem AKW, 2) ich „niewydzielenie” (skąd, z czego? – w domyśle: z zespołów instancji, przechowywanych w AKW). Może informacja o dokonanym „wyłączeniu z dokumentów instancji” akt POP „R”, przekazana CA KC PZPR kilka miesięcy wcześniej przez W. Malec faktycznie była nieco „życzeniowa”, na wyrost – i to właśnie wytknęli kontrolerzy?

Wyżej wymieniona komisja kontrolna przedstawiła informacje pokontrolne Sekretariatowi KW, który przyjął je w dniu 24 VI 1988 r.¹⁶⁷ Kilka dni wcześniej (18 czerwca) ten sam organ zapoznał się z informacją na temat pracy AKW, jaką najpewniej przedstawiła kierowniczka archiwum, Malec. Bez wątplenia te informacje przesądziły o tym, że Sekretariat KW wystosował pismo okólne do I sekretarza KM, KM-G i KG. Przypomniano w nim o obowiązujących normatywach i o tym, że „dokumenty powstałe w wyniku działalności komitetów partyjnych wszystkich szczebli i reprezentatywnych POP [wyróżnienie T.C.] winny być po upływie trzech lat od ich powstania przekazane do Archiwum KW”. Odbiorców pisma zobowiązano do „kategorycznego przestrzegania wymaganej terminowości”¹⁶⁸.

Pomijając kwestię utrzymujących się zaległości w terminowym przekazywaniu akt do AKW, także przez owe komitety, pozostaje niewyjaśniona sprawa zespołowego statusu akt POP „R” w jego zasobie, tzn. po pierwsze tego, jaki on właściwie był: czy doszło do przywrócenia („wyłączenia z dokumentów instancji”) odrębności zespołowej aktom POP „R”, jak mogłoby wynikać

¹⁶⁷ „Pismo kierownika Biura Wojewódzkiej Komisji Kontrolno-Rewizyjnej [KW PZPR w Lublinie] do Józefa Jakubowskiego z CA KC PZPR z dnia 15 VII 1988”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁶⁸ „Pismo sekretarza KW PZPR w Lublinie Eugeniusza Pycia do I sekretarza KM, KM-G i KG z dnia 27 VI 1988”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4280: 22.

z informacji od kierowniczki AKW ze stycznia – lutego 1988 r., czy też nie – co z kolei wynikałoby z uwag zespołu kontrolującego AKW i z szeregu innych informacji? A po drugie, który z tych wariantów w połowie 1988 r. uznawano za bezspornie odpowiedni? A po trzecie, co rozumieć przez wspomnianą „weryfikację zespołów POP reprezentatywnych”? Stan spiętrzenia tych niejasności sprawia, że trudno z przekonaniem odpowiedzieć na powyższe pytania. Może cały „ciężar win” można by zrzucić na jakieś chwilowe nieporządki w lubelskim AKW? Może ich wyrazem był na przykład stan (częściowego) przemieszania akt POP „R” z aktami instancji I stopnia, czyli KG, KM-G i KM, do których akta POP „R” mogły (lecz nie musiały! – mogły je здаwać wprost do AKW) najpierw trafiać, zanim zostały przekazane do archiwum?¹⁶⁹ Czy te domniemane nieporządki brały się właśnie z istnienia dwóch alternatywnych procedur przekazywania akt reprezentatywnych POP do AKW? Notabene ten właśnie aspekt „strony technicznej realizacji zasady reprezentatywności” POP, czyli jednoznaczne rozstrzygnięcie tego, czy ich akta należy przejmować oddzielnie, czy też razem z (wówczas) aktami KP, podniesiono jeszcze podczas narady kierowników AKW w styczniu 1972 r. Wówczas nie poczyniono żadnych ustaleń w tej sprawie¹⁷⁰. Jednoznaczności w tej materii nie doczekano się też w kolejnej dekadzie. W 1980 r. KW przypomniał podległym mu ogniom o wytycznych CA KC PZPR z 1978 r. w sprawie trybu i zasad postępowania z aktami wytworzonymi przez komitety wszystkich szczebli i POP „R” w kontekście ich przekazywania do AKW. A wytyczne te zobowiązywały „komitety partyjne do gromadzenia określonych instrukcją dokumentów, właściwego ich zabezpieczenia i terminowego przekazywania do Archiwum”¹⁷¹. Zwrócenie się w tym piśmie do wspomnianych komitetów odnośnie do akt POP „R” mogło oznaczać albo: 1) poruczenie im przekazania od siebie POP „R” tych wskazówek z KW (co odpowiadałoby zhierarchizowanemu obiegowi informacji w partii), albo 2) uczulenie owych komitetów na to, by zadbały o terminowy odbiór z POP „R” ich akt, aby te bez zbędnej zwłoki trafiały później dzięki nim do AKW. *Tertium non datur!* Lecz powyższe rozważania wciąż nie rozwiewają wszystkich wątpliwości związanych z postulowanym i rzeczy-

¹⁶⁹ Wytyczne w sprawie działalności archiwów KW PZPR.

¹⁷⁰ „Informacja z narady kierowników AKW w dniach 27–28 I 1972”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4286: 68.

¹⁷¹ „Pismo okólne sekretarz KW Ewy Krajewskiej do I sekretarzy KG w województwie lubelskim z dnia 21 X 1980, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4280: 15.

wistym stanem zespołowej segregacji akt reprezentatywnych POP w zasobie AKW PZPR w Lublinie oraz zagadnieniem jego „weryfikacji”¹⁷².

Wróćmy do twardych danych. W roku 1988, a właściwie w okresie sprawozdawczym 1987–1988 owo archiwum przejęło akta od pięciu spośród 141 POP „R”, jedynie z 1985 r., w rozmiarze 1,20 mb – z czego 1 mb stanowiła dokumentacja niearchiwalna, może rychło wybrakowana. W związku z czym jego zasób trwale powiększył się tylko o 0,20 mb. „Tradycyjnie” w ankiecie sprawozdawczej zaznaczono, że 136 POP „R” nadal zalega ponad trzy lata z przekazywaniem swych akt¹⁷³. Wydaje się, że zgodnie z dotychczasowymi praktykami akta te dołączono do odpowiedniego zespołu komitetu, na którego obszarze właściwości terytorialnej owe POP „R” działały¹⁷⁴. Po tej akcesji akt lubelskich POP „R” w AKW ogółem stanowiłyby 0,95 mb, lecz najpewniej pozostawały one w stanie rozproszenia pomiędzy zespołami KM, KG i KM-G.

Efekt zastosowania zasady reprezentacji POP w Lubelskiem

W grudniu 1988 r. kierowniczka AKW, wywiązując się ze wszystkich zaleceń pokontrolnych, przedstawiła „Informację dotyczącą dokumentów POP reprezentatywnych”¹⁷⁵. Wskazała w niej szereg istniejących dysfunkcji w realizacji zasady reprezentacji POP. Ich wykaz liczył 146 organizacji, ale miał być – o czym bezpodstawnie przekonywali kontrolujący archiwum kilka miesięcy wcześniej – nieweryfikowany od 1962 r. W 2 KM i w 11 KG nie wytypowano żadnej POP „R”. Aż do tego czasu jedynie 5 POP „R” miało przekazywać na

¹⁷² Nie znalazłem o niej wzmianki ani w normatywach dla AKW, ani w protokołach z porad kierowników AKW z lat 80. A zgodnie ze stanowiskiem CA KC PZPR z 1986 r. akta POP „R” w AKW wciąż miały stanowić grupy zespołów. Jednak w pewnym momencie (w 1987 r.?) musiał stamtąd wypłynąć impuls w kierunku dopuszczalności – choćby tymczasowej i/lub warunkowej – zmiany tego stanu.

¹⁷³ „Ankieta sprawozdawcza AKW PZPR w Lublinie za lata 1987–1988. Stan na dzień 31 XII 1988 r.”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁷⁴ Z innego opracowania wynika, że owe POP działały na terenie KM-G w Bychawie, więc przypuszczalnie do jego zespołu je włączono. „Informacja dotycząca dokumentów POP reprezentatywnych w AKW [PZPR w Lublinie]”, [15 IV 1988], Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/2319: 2.

¹⁷⁵ „Pismo kierowniczki AKW do kierownika Wydziału Społeczno-Prawnego KW z 14 XII 1988”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/2319: 1.

bieżąc swoje akta do AKW (autorka ewidentnie „pamiętała” jedynie tego-roczną akcesję, zapominając całkiem o tych z początku lat 80., gdy jeszcze nie ona kierowała AKW!). Do jego zasobu nie trafiły żadne akta aż z 77 POP „R” znajdujących się na terenie 30 instancji (KM, KM-G i KG) partyjnych w województwie – co oznaczało, że w jego zasobie swoją „reprezentację” realnie miało zaledwie 69 POP „R”. A w związku z faktem działania wówczas w Lubelskiem ponad 2,5 tys. POP, liczba reprezentatywnych POP powinna była wynosić 250. Przekonywano zatem, że do osiągnięcia właściwej liczebności POP „R” w województwie lubelskim należało wytypować ich jeszcze 104 – wraz z 77 POP „R”, od których nie otrzymano dotąd żadnych akt, dawało to łącznie 181 „brakujących” POP. Malec stwierdziła, że „brak śladów ich działalności jest nieodwracalną stratą”, gdyż niemożliwe było odtworzenie ich niewątpliwie utraconych dokumentów z okresu sięgającego nawet kilkadziesiąt lat wstecz. Do swej informacji dołączyła „wykaz POP «R» z terenu województwa lubelskiego z uwidocznieniem instancji i lat, z których dokumenty w całości lub częściowo przejęto z podstawowych organizacji partyjnych, działających na ich terenie, oraz ze wskazaniem instancji, w których nie istnieje reprezentacja”. W konkluzji zaproponowała, aby „wyłonić reprezentację w tych instancjach, w których [jej] dotychczas nie było, i objąć weryfikacją te POP, z których od chwili ich powstania nie ma w ogóle dokumentacji w Archiwum”¹⁷⁶. We wspomnianym wykazie widniało 146 POP „R”, na poszczególne instancje I stopnia przypadało ich (z pominięciem wspomnianych powyżej komitetów z „zerową reprezentacją” w AKW) od 1 (w 16 komitetach) do 7 (w 2 komitetach). Wyjątkową pozycję miał KM PZPR w Lublinie, w którym wytypowano aż 16 reprezentatywnych POP¹⁷⁷.

Do AKW do końca 1984 r. trafiły łącznie materiały 69 POP „R” (tab. 6).

¹⁷⁶ „Informacja dotycząca dokumentów POP reprezentatywnych w AKW [PZPR w Lublinie]”, [15 IV 1988], Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/2319: 2–3.

¹⁷⁷ „Wykaz POP reprezentatywnych w woj.[ewództwie] lubelskim”, [1988], Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/2319: 5–15.

Tab. 6. POP „R” rzeczywiście przekazanych do AKW z podziałem na sektory i branże (do końca 1984 r.)

Ogółem POP „R”	w tym:															
	przemysł	rolnictwo i leśnictwo	budownictwo	transport i łączność	spółdzielnie pracy	obróty towarowy	gospodarka komunalna	rady narodowe (urzędy miast i gmin)	milicja obywatelska	wymiar sprawiedliwości	szkolnictwo i oświata	szkoły wyższe	kultura	śłużba zdrowia	organizacje i towarzystwa	pozostałe
69	3	10	2	2	8	0	0	4	4	0	3	0	0	2	0	31

Źródło: na podstawie „Wykaz POP reprezentatywnych w woj.[ewództwie] lubelskim”, [1988], Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/2319: 5–15.

Kontynuując działania, mające na celu naprawę kulejącej zasady reprezentacji POP w Lubelskiem, kierowniczka AKW zwróciła się do jednego z sekretarzy KW z prośbą „o pomoc w sprawie rozszerzenia reprezentacji”, zgodnie z Instrukcją Sekretariatu KC PZPR w sprawie dokumentacji partyjnej, „tzn. uwzględniając przekrój polityczno-społeczny i gospodarczy województwa oraz proporcjonalny skład społeczno-zawodowy i rozmieszczenie działających na terenie województwa podstawowych organizacji partyjnych. Przedstawiając informację, liczę na współdziałanie Wydziału Polityczno-Organizacyjnego, aby można było rok 1988 i 1989 włączyć do terminu przejmowania dokumentacji z POP «R»”¹⁷⁸. Dalszej korespondencji w tej sprawie nie odnaleziono, być może wir wydarzeń politycznych roku 1989 sprawił, że sprawa ta stała się już nieaktualna. Zapoznanie się wyrywkowo z „reprezentacją” POP „R” we współczesnych zespołach KG PZPR wskazuje na to, że te schyłkowe działania nie przyniosły zbyt widocznych rezultatów, zwłaszcza w odniesieniu do ich akt od połowy lat 80.

W świetle informacji zawartych w Ankiecie sprawozdawczej AKW według stanu na dzień 31 XII 1988 r. w jego zasobie miało się znajdować ogółem

¹⁷⁸ „Pismo kierowniczki AKW W. Malec do sekretarza KW PZPR w Lublinie [Eugeniusza Pycia?]", [grudzień 1988], Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II), 35/1267/0/4280: 27.

0,20 mb akt POP „R” kategorii A z lat 1975–1988¹⁷⁹. Nie jest całkiem jasne, co to dokładnie oznaczało, gdyż rozmiarem pokrywa się to z ostatnią potwierdzoną w sprawozdaniach akcesją tych akt, lecz tak już nie jest w odniesieniu do jej granic chronologicznych (wówczas wpłynęły akta tylko z 1985 r.). Jeśli te ostatnie rozszerzono o to, co się odnosi do wcześniejszych nabytków AKW, równałoby się to uwzględnieniu grup akt POP „R” włączonych już do zespołów KG, KM-G i KM. To z kolei oznaczałoby zaniżenie ich rzeczywistych rozmiarów, gdyż te, włączając w to objętość w mb wspomnianej wyżej akcesji, wynosiłyby co najmniej 0,95 mb. A przecież obwieszczono, że na koniec roku 1988 r. rozmiar POP „R” w AKW to dokładnie 0,20 mb. Nawet usilne dociekanie tego, jak dokładnie przedstawiał się wtedy stan POP „R” w zasobie AKW PZPR w Lublinie nie daje oczekiwanego efektu w zderzeniu z dostępnymi informacjami źródłowymi.

Sytuację istniejącą na odcinku reprezentatywnych POP w Lubelskiem powinien rozjaśniać ustęp z planu pracy AKW na 1989 r. Otóż pod punktem dotyczącym przejmowania wówczas materiałów archiwalnych do AKW zapisano, że archiwalia z POP „R” zostaną przejęte „wraz z materiałami i dokumentami instancji I stopnia”, czyli wyżej wymienionych komitetów (KG, KM-G i KM)¹⁸⁰. Jednak z tego bynajmniej jednoznacznie nie wynika, czy akta owych POP miały po przejściu do AKW zachować status odrębnych zespołów, a wspomniane instancje miały tylko pośredniczyć w ich przekazaniu archiwum wraz z własnymi, czy też przeciwnie, owo wspólne przekazanie dokumentów POP i komitetów oznaczało ni mniej ni więcej to, że miały one być traktowane jako nierozdzielne całości. Wydaje się, że kontynuowanie rozważań na ten temat prowadziłoby donikąd. Warto jednak w tym kontekście podać tu jeszcze informację na temat stanu lubelskiego AKW pod koniec 1988 r. Otóż z jednostronnego opracowania wynika, że zespoły otwarte POP „R” w tym archiwum mierzyły wówczas 0,20 mb akt kategorii A¹⁸¹. Ta krótka, niepozorna informacja pozwala właściwie na przychylenie się ku niektórym z wcześniej podawanych opcji i tym samym na odrzucenie innych wariantów. To zarazem najpóźniejsze

¹⁷⁹ „AKW PZPR w Lublinie. Zespoły otwarte PZPR, lata 1975–1988, stan na dzień 31 XII 1988”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁸⁰ „Plan pracy AKW PZPR w Lublinie na 1989”, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

¹⁸¹ „Zespoły otwarte [w AKW PZPR w Lublinie]”, [1988], Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie, 2/1354/0/XXIII-322: nlb.

informacje, jakie można znaleźć na temat akt POP „R” w zasobie AKW PZPR w Lublinie.

Podsumowanie

Kwestia zastosowania zasady reprezentacji POP pojawiła się w kontekście przystępowania do opracowywania archiwalnego zespołów PZPR w jej wojewódzkich archiwach na przełomie lat 50. i 60. XX w. Tytuł protagonistów w podejmowaniu na tym polu poczynań koncepcyjno-organizacyjnych przypada chyba archiwistom z krakowskiego AKW, zasłużonym zwłaszcza w jej pilotażowym wprowadzaniu. Niestety nie udało się ustalić dokładnie skąd i od kogo wyszła inicjatywa wszczęcia działań wiodących do jej opracowania i wprowadzenia. Możliwe, że „Wielki Brat” ze Wschodu, wywierający przemożny wpływ na wiele spraw załatwianych wówczas w Polsce Ludowej, odcisnął swoje „piętno” także w tym wymiarze. Choć nie wydaje się nieprawdopodobne, że w grę wchodziła jakaś „rodzima inspiracja”, myśl powstała na przykład dzięki lekturze specjalistycznej literatury. Może był w tym jakiś odprysk porad udzielanych w książce Gustawa Kaleńskiego o brakowaniu akt, który w kontekście zachowywania pewnych zespołów archiwalnych jako typowych, bez brakowania ich akt, sugerował, żeby pozostawiać w tym charakterze akta urzędów uznanych za wzorowe¹⁸²? Orędownikom i realizatorom zasady reprezentacji POP zdarzało się w tym kontekście używać owego przymiotnika.

Niezależnie od tego, skąd wypłynęły impulsy w tym kierunku, warto wydobyc z mgieł niepamięci to interesujące przedsięwzięcie, które wymagało zdolności perswazyjnych, pewnej odwagi oraz wysiłków organizacyjnych – aczkolwiek do jego pełnego sukcesu zabrakło chyba konsekwencji i systematyczności w działaniu, po części może również kwalifikacji oraz zrozumienia ze strony wszystkich uczestniczących w tym ogniw partyjnych. Jego co najmniej częściowe fiasko, ukazane szczegółowo na przykładzie województwa lubelskiego (zapewne niebędącego pod tym względem odosobnionym przypadkiem), wpisuje się być może w niekrótką listę projektów realizowanych w tamtym ustroju, niezakończonych powodzeniem – a częściej być może nawet blamażem. Być może założenia zasady (podobnie jak według niektórych podstawy tamtego ustroju) były właściwe, tylko zawiedli wypaczający je ludzie, z ich wrodzonymi niedoskonałościami? Z drugiej strony nie należałoby

¹⁸² Kaleński, *Brakowanie akt*, 31.

raczej kwestionować opinii kierowniczki AKW PZPR w Lublinie, Szawdzin, która podkreślała, że wcielenie w życie tej zasady było sprawą niesłychanie trudną, wykraczającą poza ramy „normalnej działalności archiwum”¹⁸³.

Trzymając się możliwie obiektywnego stanowiska w tej sprawie, trzeba przyznać, że pomimo tych lub innych odczuć i wrażeń zasada reprezentacji archiwalnej POP PZPR powinna była zostać scharakteryzowana. Jako ciekawy przykład dosyć unikatowego rozwiązania problemu masowości akt w dwudziestowiecznej Polsce, polegającego na zastosowaniu jednej z metod selekcji archiwalnej, określanych jako metody tworzenia próbek – akurat takiej, która w odróżnieniu od wielu ich bodaj bardziej popularnych wariantów (praktykowanych np. w państwach Unii Europejskiej¹⁸⁴) odnosi się nie do wyboru dokumentacji, lecz do wskazywania jej wytwórców. Powinna była zostać scharakteryzowana także jako jedna z metod rozmyślnego kształtowania zbioru źródeł historycznych, kształtowania jednego z segmentów tego zbioru. Jak to ujęto w opracowaniu zamieszczonym w czasopiśmie „Z pola walki” z 1966 r., zasada reprezentatywności akt POP zrodziła się w wyniku dyskusji prowadzonych nad ich wartością jako źródeł historycznych – w związku z dwoma skrajnymi stanowiskami, czyli jej (to jest wartości) całkowitym negowaniem oraz obstawaniem za ich pieczołowitym gromadzeniem, z uwagi na niekwestionowaną wartość „przyjęto rozwiązanie kompromisowe”¹⁸⁵. To nim właśnie była opisana w tym artykule zasada reprezentacji POP PZPR.

■ Bibliografia

Archiwa Komitetów Wojewódzkich PZPR. *Zbiór przepisów*, Warszawa: Centralne Archiwum KC PZPR, 1969.

Cołbecka, Monika. „Metody badawcze w archiwistyce”. *Archiwista Polski* 21, nr 2 (2016): 29–43.

Czarnota, Tomasz. „Od archiwum do archiwum. Uwagi na temat ewolucji funkcjonalno-organizacyjnej komórek archiwalnych w komitetach wojewódzkich PPR/PZPR”. *Res Historica* 55 (2023): 573–616. <https://doi.org/10.17951/rh.2023.55.573-616>.

Czarnota, Tomasz. „Tak zwane akta obce w zespołach PZPR jako zagadnienie archiwoznawcze i problem metodyczny”. W *Oblicza archiwów i współczesne wyzwania*

¹⁸³ „Informacja o pracy AKW PZPR w Lublinie z sierpnia 1968”, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (I), 35/1266/0/4/296: 31.

¹⁸⁴ *Raport o archiwach w Unii Europejskiej*, 122–6.

¹⁸⁵ Jakubowski, „Narada kierowników Archiwów KW PZPR w Zakładzie Historii Partii”, 263.

- archiwistyki. *Studia archiwistyczne*, zredagowali Piotr A. Czyż i Dariusz Magier, 217–45. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, 2019.
- „Inwentarz zespołu archiwalnego Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Puławach 1959–1990”, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/zespol/-/zespol/3760>.
- Jakubowski, Józef. „Aktualne problemy gromadzenia akt w archiwach PZPR”. *Archiwa Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Biuletyn* 3 (1981): 11–6.
- Jakubowski, Józef. „Narada kierowników Archiwów KW PZPR w Zakładzie Historii Partii”. *Z pola walki* 9, nr 342 (1966): 262–5.
- Janowski, Andrzej. „Archiwa Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”. *Archeion* 41 (1964): 275–86.
- Kaczanowska, Maria, i Andrzej Jabłoński. „Informacja o zasobie archiwum zakładowego b. Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Szczecinie”. *Szczeciński Informator Archiwalny* 7 (1992): 12–22.
- Kaleński, Gustaw. *Brakowanie akt*. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Oświaty. Wydział Archiwów Państwowych, 1948.
- Kołomejczyk, Norbert. „Wojewódzkie archiwa PZPR”. *Archiwa Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Biuletyn* 1 (1981): 10–21.
- Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (I) [1883] 1948–1975 [1990]. Archiwum Państwowe w Lublinie. 35/1266/0.
- Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (II) [1923–1974] 1975–1990 [1991]. Archiwum Państwowe w Lublinie. 35/1267/0.
- Kozłowska, Helena. „Niektóre problemy kształtowania bazy źródłowej do historii PZPR”. *Z pola walki* 16, nr 61 (1973): 232–6.
- Magier, Dariusz. „Genetyczne związki materiałów archiwalnych Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej a problem zespołowości”. W *Zasada zespołowości w praktyce archiwów państwowych. Studia i materiały*, zredagowała Ewa Rosowska, 110–21. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2017.
- Magier, Dariusz. „Podstawowe organizacje partyjne w systemie biurokratycznym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”. W *Dzieje biurokracji*, zredagowali Artur Górak, Krzysztof Latawiec i Dariusz Magier, 4, cz. 2: 783–99. Lublin; Siedlce: Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych, 2011. http://tonik-libra.pl/wp-content/uploads/2018/06/Dariusz-Magier_Dzieje-biurokracji-t.-IV-cz.-2-2011.pdf.
- Pasza, Józef. „Narada kierowników archiwów komitetów wojewódzkich w KW PZPR w Siedlcach (22–25 IX 1987)”. *Archiwa Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Biuletyn* 9 (1988): 16–37.
- Pasza, Józef. „Narada kierowników Archiwów KW PZPR”. *Z pola walki* 22, nr 85 (1979): 316–8.
- Pasza, Józef. „Narada kierowników Archiwów KW PZPR w ZHP”. *Z pola walki* 12, nr 46 (1969): 280–3.
- Pasza, Józef. „Przejmowanie i opracowanie materiałów archiwalnych w archiwach komitetów wojewódzkich PZPR”. *Archiwa Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Biuletyn* 7 (1985): 6–21.

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie [1905–1947] 1948–1990. Archiwum Akt Nowych, Warszawa. 2/1354/0.

Raport o archiwach w Unii Europejskiej po rozszerzeniu. Pogłębiona współpraca archiwalna w Europie – plan działania, Warszawa 2011, 122–6. <https://docplayer.pl/23402698-Raport-o-archiwach-w-unii-europejskiej-po-rozszerzeniu-poglebiona-wspolpraca-archiwalna-w-europie-plan-dzialania.html>.

Registratura Archiwum Państwowego w Lublinie. Archiwum Państwowe w Lublinie.

Robótka, Halina, Ryszewski, Bohdan, i Andrzej Tomczak, *Archiwistyka*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989.

Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej uchwalony przez IV Zjazd PZPR, Warszawa: „Książka i Wiedza”, 1965.

Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej ze zmianami i uzupełnieniami uchwalonymi przez VII Zjazd PZPR w grudniu 1975 r., Warszawa: „Książka i Wiedza”, 1976.

Wytoczne w sprawie działalności archiwów KW PZPR, Warszawa: Centralne Archiwum KC PZPR, 1986.

„Zalecenie nr 1 Kierownika Centralnego Archiwum KC PZPR z dnia 28 IV 1986 r.”, *Archiwa Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Biuletyn* 8 (1986): 42–50.